

De Landeigenaar

84

IN VLAANDEREN

Driemaandelijks ledenblad van Landelijk Vlaanderen
september / oktober / november 2019

Word NU lid van
Landelijk Vlaanderen!
WWW.LANDELIJK.VLAANDEREN

- Es en essenziekte
- Evenwicht wildbeheer vs. bos- en natuurbeheer

DOSSIER

- Voedselbossen voor landgoederen

Landelijk Vlaanderen

Natuur en erfgoed gaan hand in hand

Samen werken we aan de toekomst van uw domein!

Landmax
Part of United Experts

i.s.m.

ERF
GOED
EN
VISIE

Laat een geïntegreerd beheersplan opstellen met oog op een duurzame toekomst.

Ontdek er alles over via:

www.landmax.be/beheerplanning

Contacteer ons via
info@landmax.be of bel 014 26 25 00

Inhoudstabel

- 04 Woord van de voorzitter
- 06 Uit de Wetstraat
- 08 Promotie houtsector op Demo Forest
- 12 Potentieel en meerwaarde van voedselbossen voor landgoederen
- 16 De teloorgang van de es
- 21 Evenwicht wildbeheer vs. bos- en natuurbeheer
- 27 Landgoed in de kijker: Het kasteeldomein van Westerlo
- 32 Waarom olmen een plekje in het bos verdienen
- 35 Strijd tegen woelratten en woelmuizen
- 40 Soort in de kijker
- 42 Nieuwsflash

Redactieteam

Ute De Meyer
Projectcoördinator Particulier
Bosbeheer,
Aanspreekpunt Privaat Beheer –
Natuur en Bos

Valérie Vandenabeele
Sr. Project Manager Natura 2000
& Policy Officer, Aanspreekpunt
Privaat Beheer – Natuur en Bos &
Hubertus Vereniging Vlaanderen

Alec van Havre
bestuurder Landelijk Vlaanderen
en Aanspreekpunt Privaat Beheer
– Natuur en Bos

Jurgen Tack
Algemeen directeur, Landelijk
Vlaanderen & Aanspreekpunt
Privaat Beheer – Natuur en Bos

Colofon

Landelijk Vlaanderen vzw en
Particulier Historisch Patrimonium vzw
zijn stichtend lid van Aanspreekpunt
Privaat Beheer – Erfgoed

Landelijk Vlaanderen vzw en
de Koepel der Bosgroepen vzw
zijn stichtend lid van Aanspreekpunt
Privaat Beheer – Natuur en Bos

De Landeigenaar in Vlaanderen is een uitgave van Landelijk Vlaanderen vzw
Trierstraat 67 - 1040 Brussel - Tel. 02 217 27 40

info@landelijk.vlaanderen - www.landelijk.vlaanderen

Hoofdredacteur en verantwoordelijke uitgever:

Jurgen Tack, jurgen.tack@landelijk.vlaanderen

Realisatie en eindredactie: Valérie Vandenabeele redactie@landelijk.vlaanderen

Vormgeving: Gert Bogaerts

Advertenties: redactie@landelijk.vlaanderen

© Landelijk Vlaanderen vzw

www.facebook.com/landelijkvlaanderen

twitter.com/LandelijkVla

Voorwoord

Christophe Lenaerts, voorzitter

Woord van de voorzitter

Beste lezers

Vorige weken de extreme hitte, nu is de herfst in het land... Als ik door mijn boomgaard wandel, liggen de appels en peren op de grond en zijn alle bladeren van de bomen. De maïs staat er beter bij dan vorig jaar, maar toch niet optimaal. Ook andere gewassen hebben het hier en daar moeilijk, zonder te spreken van onze bossen of parken met mooie planten en bloemen. Ook de gazons liggen er verdort bij. Als we onze weermannen en -vrouwen mogen geloven, gaat het er in de toekomst niet op verbeteren.

Als ik aan dit voorwoord begin te schrijven, komt het nieuws binnen dat de formatie van een Vlaamse Regering in de laatste fase is. Niet Bart De Wever, maar wel Jan Jambon is formateur. En het blijkt dat we terug een "Zweedse coalitie" krijgen. Het Cordon Sanitair is niet doorbroken. Volgend op mijn pleidooi op onze algemene ledenvergadering zal ik in de komende dagen, samen

met het team van Landelijk Vlaanderen en APB-NB, werk maken om onze punten zo goed en veel mogelijk in het regeerakkoord te krijgen.

Ik kopieer letterlijk uit de startnota enkele punten die ons aanbelangen:

Vlaanderen is prachtig, en dat willen we zo houden. Meer nog, Vlaanderen moet weer schitteren als een parel. We voeren de strijd tegen zwerfvuil op door ervoor te zorgen dat de verpakkingsector zijn engagementen ook daadwerkelijk nakomt. De Vlaamse regering zal investeren in een netto toename aan natuur met hoge kwaliteit. We willen 20.000 bijkomende hectare natuur onder effectief natuurbeheer brengen en uiterlijk tegen 2030 willen we 10.000 hectare bijkomend bos. We richten vier nationale parken op, zorgen voor eenheid van beheer en creëren territoriale verbindingen.

*"t Zijn weiden als wiegende zeeën, die groenen langs stroom en rivier - hier vredige dorpjes, daar steden", zo bezongen generaties van Vlamingen ooit de schoonheid van onze natie. En het is onze plicht dat beeld voor toekomstige generaties Vlamingen te bewaren. De Vlaamse regering zal werk maken van een ruimtelijke omslag. We vrijwaren maximaal de open ruimte en maken werk van een **bouwshift** in plaats van een **betonstop**, waarbij we kansen creëren op goed gelegen plaatsen waar het aangenaam wonen en werken is. We kiezen voor kernversterking en kwalitatieve verdichtingen. De Vlaamse regering werkt de nodige decreten en beleidskaders uit, zodat het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen juridisch van kracht wordt.*

*Tegelijk zetten we maximaal in op het vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor deze **ruimtelijke omslag**. Want de Vlaamse overheid kan dit niet alleen, het is*

*een taak van alle Vlamingen. Niet alleen burgers en bedrijven moeten worden overtuigd, ook lokale besturen zijn onmisbaar in deze transitie. We richten daarom een **Staten-Generaal** op met betrokkenheid van alle publieke en private belanghebbenden en onderzoeken hoe we de mogelijkheden van verdichting en kernversterking kunnen optimaliseren.*

Onze lokale besturen moeten efficiënter en slagkrachtiger worden. We nodigen de gemeenten uit tot een omvattende fusieoperatie om voldoende bestuurskracht te behouden en verder te ontwikkelen. Met sterke Vlaamse en lokale overheden kunnen de provinciebesturen vanaf 2024 ophouden te bestaan. De resterende bevoegdheden op provinciaal niveau worden overgeheveld naar de lokale besturen of, indien opportuun, de Vlaamse overheid.

Dit zijn enkele punten waar we zeer aandachtig zullen voor moeten zijn, maar ik zie ook zaken die ik kan toejuichen. Wat me het meest zorgen baart, is het verdwijnen van de provinciebesturen. De vraag die ik

me dan stel is wie de bevoegdheid over de bosgroepen en de regionale landschappen gaat krijgen? Stof tot nadenken, en vooral om ons lobbywerk voor u terug op volle toeren te laten draaien.

Wat me wel opvalt, is dat er in de hele nota geen woord over landbouw staat. We weten dat N-VA voorstaander is om een nieuwe pachtwetgeving te schrijven en de huidige niet op te smukken. Andere partijen zijn er minder of niet voor te vinden. Zou dat de reden zijn?

In de komende weken en maanden gaan we weer de pacht prijscommissietoer op. De commissieleden zijn door Landelijk Vlaanderen ondertussen voorgedragen aan de minister ter benoeming. We vragen de vertegenwoordigers van de landbouworganisaties de realiteit onder ogen te zien. De pacht prijzen blijven nog veel te laag in Vlaanderen. Ze moeten op zijn minst verdubbelen, willen ze voor hun achterban geen verdere uitholling van de pacht tege moet gaan. De veel te strikte wetgeving met als begunstigde de pachter en de te lage

inkomsten voor de verpachter maken dat we onze leden niet verder kunnen aanspooren om te verpachten. Vele eigenaars zijn ondertussen zelf landbouwer geworden om de grond terug in eigen beheer te kunnen hebben.

Gelet op de persberichten van enkele weken geleden stel ik me de vraag of de argumentatie die elke keer door de landbouwers gebruikt wordt (de verhoging van de landbouwgronden is een goede investering) nog telt: de prijzen zijn niet meer aan het stijgen, let zelfs aan het dalen in sommige regio's. Hier ook gaan we onze onderhandelingslaarzen aantrekken om er het beste van te maken.

Voor diegenen die uit vakantie terugkomen: welkom thuis, en voor die met jongere kinderen: succes met het nieuwe schooljaar!

Christophe Lenaerts
Voorzitter Landelijk Vlaanderen

elbeko

**BETER WONEN,
BETER LEVEN.**

Elbeko brengt uw bouwproject op een hoger niveau door een persoonlijke en professionele begeleiding. De benadering als een totaalproject, gestructureerd, door een team van interne en externe experts brengt alle losse informatie mooi samen. Het resultaat is een homogene villa of woning, waarin alles klopt en het zalig leven is.

Heb je zelf bouwplannen?
Meer info op www.elbeko.be

Uit de Wetstraat

Auteur: Jurgen Tack

De warmste dag sinds het begin van de metingen. We zeggen en schrijven 25 juli in het jaar 2019 AD. Een samenloop van omstandigheden (de laatste werkweek voor mijn vakantie en de deadline voor de teksten van deze 'De Landeigenaar' ligt op het einde van de week) maakt dat ik er net de warmste dag heb uitgepikt om deze 'In de Wetstraat' te schrijven. Misschien wel symbolisch. Wanneer ik me deze ochtend naar ons kantoor begeef, ligt de Wetstraat er doods en verlaten bij. Europese, Belgische, Vlaamse, Brusselse en Waalse ambtenaren zijn op vakantie. In de verte zie ik de triomfboog van het Jubelpark, beter gekend als het Parc du Cinquantenaire, als een oase zwevend boven het dampend asfalt van Brussels meest beleidgerichte straat. Geen studenten om hun ongenoegen te laten zien over het gebrek aan beleid rond klimaatwijziging. Zij bereiden herexamens voor (niet iedereen heeft immers alle lessen bijgewoond) of zijn op vakantie (wellicht met het vliegtuig als ik de recordcijfers op de luchthaven van Zaventem mag geloven). De warmste dag in de Wetstraat sinds mensenheugenis en geen getuigen van deze historische gebeurtenis. Ik heb het vermoeden dat geen ambtenaar, geen student, geen politicus vanavond zal wakker liggen van de gevolgen op korte of lange termijn van het toenemend aantal hittegolven in België. Wie dat wel doet, is de beseigenaar. De reeds lage grondwaterstanden gecombineerd met de extreme hitte veroorzaken sterfte onder de bomen die minder bestand zijn tegen deze extreme weersverschijnselen. Mag ik er de politici en ambtenaren op wijzen dat dit geen beeld is van het jaar 2030 maar een beschrijving van de hedendaagse realiteit. Maar wat binnen 20, 50 of 100 jaar? Dat is immers de termijn waarop aan bosbouw wordt gedaan. Kunnen we onze ogen nog sluiten voor de realiteit dat onze inheemse soorten die periode misschien niet zullen overbruggen. Voor sommige soorten kunnen we naar meer hittebestendige variëteiten kijken, voor andere soorten is die optie er (nog?) niet. Als we onze bossen toekomstbestendig willen maken, moeten we dringend de bereidheid hebben om ook meer

exotische soorten in gebruik te nemen. Niet als monocultuur maar als individuen binnen onze bosbestanden. Hoe groter de biodiversiteit van het bosbestand, hoe groter de kans dat we binnen 100 jaar nog een bos hebben. Het wijzigend klimaat is voor Natuur en Bos een belangrijk argument om onze natuur robuuster te maken. Voor bos zou dat niet anders mogen zijn.

Invasieve soorten

De hitte is niet de enige die lelijk huishoudt in onze Vlaamse bossen. De letterzetter heeft intussen de fijnspar gedecimeerd (zie ook Landeigenaar 82). Van Oostende tot Maastricht zie je her en der in het landschap dode fijnsparbossen. Wie kennis van zaken heeft, gaat kappen. Maar velen hebben die kennis van zaken niet en zonder erbij stil te staan voeden ze de besmetting. Nochtans is sanitaire kap de enige weg naar een oplossing. Maar dit heeft als gevolg dat er zoveel hout op de markt komt dat de prijs van alle houtsoorten in vrije val is. Geen goede zaak voor wie zijn bos beheert met de inkomsten van het gegenereerde hout.

Vorige week kwam mijn dochter terug van scoutskamp waar ze leiding gaf aan de welpen. Tien dagen van problemen want hun kampement werd stevig getroffen door

de eikenprocessierups. Dat was overigens niet alleen voor hun het geval. Tientallen Vlaamse gemeentes hebben massaal last van dit kleine onding (zie ook op onze website). Het beestje is er zo massaal aanwezig dat de brandweer zelfs niet meer langskomt. Ze zijn er onvoldoende voor uitgerust, zo stelt men. Men laat het dan maar over aan gespecialiseerde privéfirma's. Ook hier dringend noodzaak om een passend beleid te ontwikkelen.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Bij het begin van de zomervakantie werd door de Minaraad een advies opgemaakt dat focust op de klimaat-, milieu- en natuuraspecten van het landbouwbeleid. In de nieuwsbrief van de Minaraad lezen we dat het opzet van dit advies was om de punten van eensgezindheid, maar ook deze van verdeeldheid helder weer te geven. Landelijk Vlaanderen zag vooral heel veel verdeeldheid. Dit niet in het minst omdat de milieuorganisaties het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid als een natuurfonds zien en niet langer als een landbouwfonds. Vanuit Landelijk Vlaanderen trokken we de kaart

voor een meer prominente aanwezigheid van bosbouw in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. We konden daarbij rekenen op de steun van Boerenbond. Natuurpunt blijft het moeilijk hebben met subsidies voor bos en meermaals heeft men laten noteren dat er zeker geen subsidies mogen ingezet worden waar reeds subsidiemoge-

lijkheden aanwezig zijn. De Vlaamse regeling maakt niet langer het onderscheid tussen natuur en bos, het Agentschap voor Natuur en Bos maakt niet langer het onderscheid tussen natuur en bos. Nu nog Natuurpunt overtuigen!

Lionel le Hardy
de Beaulieu
BIV 102 811

Charles Lambrechts
BIV 511 473

Hulp nodig bij het schatten of voor de aan- of verkoop van landbouwgrond, bos, natuur, prestige-eigendom of woning met karakter?

Wij staan voor u klaar!

+32 2 640 00 61 - info@country-estates.be
Regentlaan 40 - 1000 Brussel
www.country-estates.be

Bos

Promotie houtsector op Demo Forest

Auteur: Valérie Vandenabeele

Samen met alle partners van het koepelproject FeelWood wonnen we enige tijd geleden de door Europa ingestelde wedstrijd: "Pitching in 180s". Bedoeling was om in 3 minuten het publiek warm te maken voor ons project. Uit de 16 weerhou- den projecten die deelnamen, kwam FeelWood als een van de 4 winnaars uit de bus. Naast een video besliste het Inter- reg-team dat we als winnaar en in de houtsector actief zijnde, ook een plaatsje kregen op de bos- en houtbeurs, Demo Forest. De stand werd voorzien door Interreg France-Wallonie-Vlaanderen en Interreg Grand Région/Großregion.

Concept en historiek

Demo Forest is een unieke 2-daagse outdoor beurs die om de 2 jaar plaatsvindt. Dit jaar viert de beurs haar 20e verjaardag. Het evenement ontstond in 1981 vanuit het concept van een onderzoekscentrum binnen de bos- en houtketen (dat intussen niet meer bestaat). Het doel was om machines en hun prestaties in werkelijke omstandigheden te kunnen vergelijken en zo verbeteringen te kunnen aanbrengen.

Libramont (Bertix) is daarom gekozen als centrale ligging in de grensoverschrijdende regio, zoals ook het Interreg V project France-Wallonie-Vlaanderen, binnen een massief van enkele miljoenen hectaren bos. De bos- en houtsector is hier erg belangrijk. Ze biedt in de regio heel immers wat economische mogelijkheden.

Vandaag biedt de beurs een demoruimte aan 200 (internationale) bedrijven. De bedrijven krijgen er letterlijk ruimte om hun professionele bezigheid te tonen aan het publiek. Of het nu om een adviesbureau of een verkoper van machines gaat, iedereen kan de ruimte benutten, inclusief voor demonstraties in het bos. De beurs omvat dan ook een ruim parcours van 5 km en is onderworpen aan de nodige veiligheidsmaatregelen.

De sector wordt vandaag hard getroffen door de effecten van de klimaatverandering.

Demo Forest ontving dit jaar zo'n 40.000 internationale bezoekers. Het publiek bestaat voor 2/3 uit professionals.

Economische sector

Vanuit het project FeelWood en de 4 deelprojecten willen we het economisch belang van de bos- en houtsector beter in beeld brengen bij beleid en groot publiek en ondersteuning bieden voor de professionals en eigenaars die er in werken. Samen werken de projecten rond de ganse keten, van boom tot gebruiksvoorwerp. Demo Forest is vandaag de dag dan ook niet langer gericht op het louter demonstreren van bosbouw-machines, maar zet de volledige keten in de kijker. De bouwsector kreeg extra aandacht, met als blikvanger een houten trappenconstructie die een overzicht over de beurs

Demo Forest ontving dit jaar zo'n 40.000 internationale bezoekers.

toonde. Verder kregen we nieuwe technieken in de houtbouwsector te zien en andere creatieve technologische innovaties.

FeelWood-dorp

In ons FeelWood-dorp hadden we ook voor elke bezoeker wat wils, van de boseigenaar over de professional tot diegene die louter uit nieuwsgierigheid en interesse de beurs bezoekt. De stand bevond zich helemaal achteraan, ofwel temidden het parcours. Via de aangebrachte posters konden bezoekers kennismaken of hun kennis uitbreiden over de volledige houtcyclus.

Via Forêt Pro Bos kwamen bezoekers meer te weten over de 3 functies van het bos, dat de oppervlakte bos in Frankrijk en België gestegen is en dat herbebossen een

verplichting is. Trans Agro Forest legt uit wat het concept van agroforestry inhoudt. Bomen in een open landschap beschermen vee en plantsoen tegen koude en wind, zorgen voor verkoeling bij warme temperaturen en helpen ook erosie tegengaan. Ook deze bomen kunnen kwaliteitsvol hout leveren en doen dat vaak sneller, hoewel het beheer anders aangepakt moet worden dan in bosverband.

Ook bomen in agroforestry kunnen kwaliteitsvol hout leveren.

Langs de andere kant van de keten legt ProFilWood uit dat niets van de boom verloren gaat. Het onderste van de stam tot het kruinhout wordt gebruikt. Hoogwaardig hout van de stambasis voor meubelen, schrijnwerk of schillen; de hogere stukken voor ander zaagwerk, gewone houtbewerking, structuren of kisten en de bovenste gedeelten voor papierbrij, spaanplaten of houtblokken en houtsnippers voor energie. Eens het

hout bewerkt is, komt FormaWood aan zet om architecten, fabrikanten, ontwerpers... te begeleiden in de keuze van hout en welke innovaties voor hun bruikbaar worden. Hout kent immers oneindig veel toepassingen, maar de mogelijkheden voor zowel binnen- als buitengebruik zijn vaak niet gekend. Wist je bv. dat hout goed bestand is tegen vuur? Dit komt door zijn gecarboniseerde laag waardoor het zichzelf op een natuurlijke manier beschermt, trager brandt en langer stand houdt bij woningbrand dan bv. de metalen elementen.

Protestacties

Deze editie werd opmerkelijk gekleurd door 2 protestacties. Op dinsdag 30 juli kleurden oranje T-shirts de beurs: "Les oubliés du ministre de la forêt". Ze representeren de meer dan 18.000 Belgen die werkzaam zijn in de bos- en houtsector in Wallonië. De sector wordt vandaag hard getroffen door de effecten van de klimaatverandering: letterzetter, essenziekte, zwaktes bij eik en beuk... En daarnaast klaagt men ook aan dat de bosbouwer de enige is die in de kou wordt gelaten in de zone met Afrikaanse varkenspest. Landbouwers en toeristen mogen de bossen in, maar de bosbeheerder moet zijn werk er onverbiddelijk staken en komt zo ook economisch te lijden. De actievoerders vragen prioriteit en ondersteuning voor het kappen van bestanden die aangeast zijn met letterzetter, meer middelen om plagen en ziektes te bestrijden, ontwikkelen van onderzoeken, erkenning voor de gebreken in het bosbeleid en mogelijkheden om sommige werken, zoals vrijstellen in jonge aanplanten, in het varkenspestgebied te kunnen hervatten.

's Anderendaags kleurde de beurs fel groen: "Forestier sans uniforme". Ditmaal waren de boswachters van DNF (Waalse Natuur en Bos) aan zet. Zij klaagden aan dat er niet voldoende middelen worden voorzien voor hun handhavingstaken. Nog slechts 1 op 5 boswachters wordt vervangen, er worden al jaren geen (verplichte) uniformen of voertuigen meer aangekocht voor nieuwe (en oude) officieren en ook de pensioenen voldoen niet aan de normen. Bijgevolg kunnen de protestvoerders naar eigen zeggen hun taken niet goed uitvoeren o.a. omdat ze niet herkenbaar zijn als officieren van politie.

Meer weten over onze projecten en acties? Surf naar <https://www.feel-wood.eu/nl/>.

Interreg
France-Wallonie-Vlaanderen

Feel Wood

Interreg
France-Wallonie-Vlaanderen

Feel Wood
Forêt Pro Bos

Interreg
France-Wallonie-Vlaanderen

Feel Wood
FormaWood

Interreg
France-Wallonie-Vlaanderen

Feel Wood
Trans Agro Forest

Interreg
France-Wallonie-Vlaanderen

Feel Wood
ProFilWood

Met de steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

 Vlaanderen
verbeelding werkt

Garden passion!

Ladies' day

on Thursday December 5th 2019

 facebook.com/Agribex [@agribexbrussels](https://www.instagram.com/agribexbrussels)

BRUSSELS EXPO - TICKETING: WWW.AGRIBEX.BE

AGRIBEX 2019

AGRICULTURE AND GARDEN
TRADE FAIR

3 (PRODAY) > 8 DEC 2019

PALM

organisation

fedagrim

AGRILAND

OP ZOEK NAAR
EEN KLARE EN BEGRIJPBARE FORMULE
VAN LANDBOUW OP UW GROND?

AGRILAND, UW BESTE PARTNER!

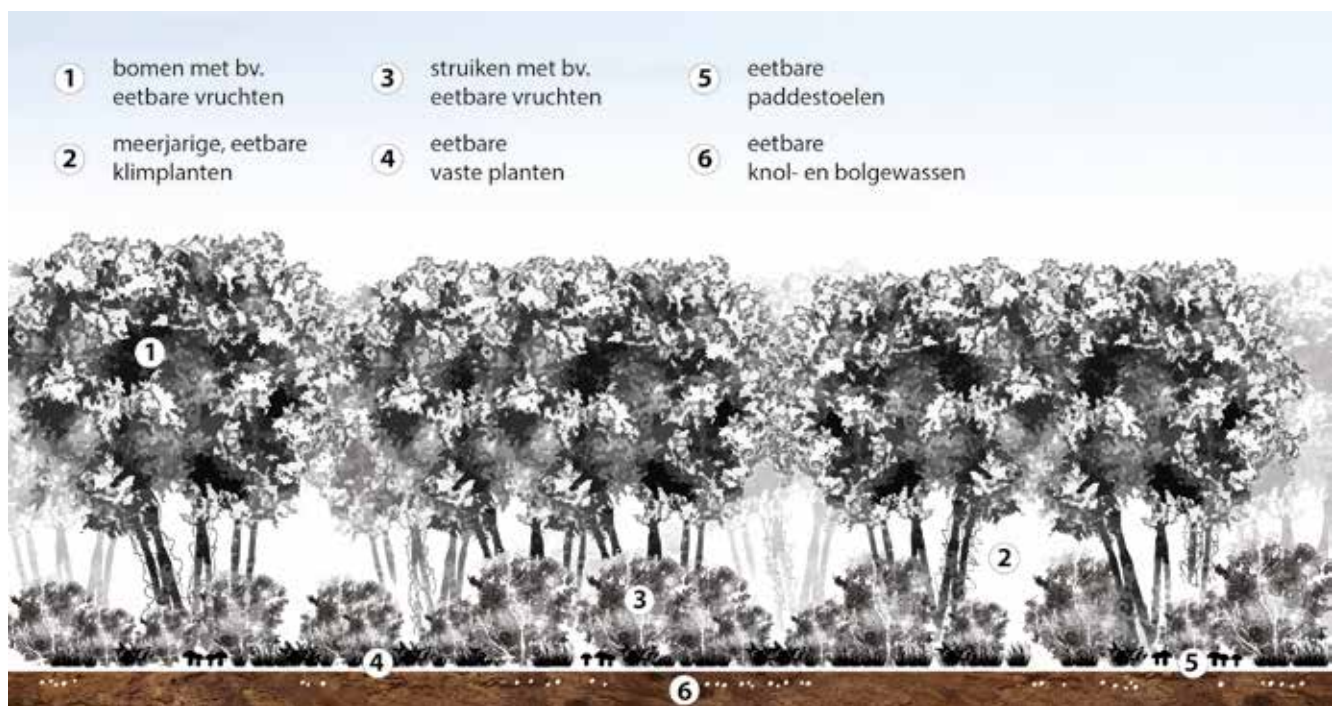
WWW.AGRILAND.BE • E-MAIL: SUPPORT@AGRILAND.BE • TEL.: 010 232 900

Landbouw

Potentieel en meerwaarde van voedselbossen voor landgoederen

Auteurs: Steven Heyde en Sylvie Van Damme (Hogeschool Gent)

Landgoederen zijn van oudsher broedplekken voor innovatie waar er geëxperimenteerd werd met nieuwe plantensoorten en nieuwe productiesystemen in de bos-, land- en tuinbouw. Ook vandaag wordt er nog steeds geëxperimenteerd met nieuwe vormen van landgebruik. Zo worden er op verschillende landgoederen in Vlaanderen plannen gemaakt voor de inpassing van een voedselbos. De term 'voedselbos' is vrij nieuw en duikt de laatste jaren steeds meer op. Is het een voorbijgaande trend of zitten we in het proefstadium van een nieuwe manier om landbouw en natuur in elkaar te schuiven? Wat kan de meerwaarde daarvan zijn voor een landgoed?

Een voedselbos kan verschillende lagen benutten met meerjarige, eetbare soorten.

Definitie, ontwerp en mogelijkheden

De term 'voedselbos' refereert naar een vorm van landbouw die gemodelleerd is op een rijk bosecosysteem met meerjarige eetbare gewassen waaronder bomen, struiken, meerjarige klimplanten, meerjarige groenten, meerjarige knolgewassen en zelfs paddenstoelen. Een invloedrijk voorbeeld is het voedselbos Ketelbroek in Nederland. Een topchef komt er wekelijks oogsten, een experimentele brouwer komt regelmatig langs en een voedingswinkel in Nijmegen is afnemer van de oogst. Wouter van Eck,

beheerder van voedselbos Ketelbroek, werd recent verkozen tot de meest innovatieve plattelandspionier van Nederland in de publiekstemming van de VPRO.

In ons klimaat is er een breed arsenaal aan meerjarige eetbare soorten bruikbaar waaronder noten, fruit, kleinfruit en meerjarige groenten. Bovendien kan er een ontzettende diversiteit van vrij onbekende eetbare soorten gebruikt worden zoals hartnoot (*Juglans ailantifolia*), maggiboorn (*Toona chinensis*),

pawpaw (*Asimina triloba*), olijfwilg (*Elaeagnus spec.*), chocoladerank (*Akebia quinata*) en talloze andere soorten. Sommige daarvan zijn nu al gangbare voedingswaren in andere delen van de wereld. Tot slot zijn er ook nog soorten die een medicinale werking hebben of dienen als smaakmakers zoals de specerijstruik (*Calycanthus floridus*).

Een voedselbos is een door de mens ontworpen ecosysteem gericht op zelfregulatie én een overvloedige oogst. Dat vraagt

om een diepgaand inzicht in bosecologie, agro-ecologie, soortgebruik, beheer en exploitatie. Door de verschillende lagen van een bosecosysteem te benutten, kunnen er op eenzelfde locatie vele verschillende eetbare planten groeien. Een voorbeeld: de krik (*Prunus cerasus*) gaat in de schaduw van grotere bomen nog goed produceren, heeft minder last van vogelvraat dan de zoete kers, en op een zwak groeiende onderstam zijn de vruchten binnen handbereik plukbaar. Zelfs in de schaduw van een volgroeid bos zijn er eetbare soorten in de onderlaag bruikbaar die het daar optimaal naar hun zin hebben zoals Japanse gember (*Zingiber mioga*) en Udo (*Aralia cordata*).

Afhankelijk van de plek, context, visie en doelstellingen kan een voedselbos op velerlei verschillende manieren ingevuld worden. Bovendien duiken er nu ook tussenvarianten op die het midden houden tussen voedselbossen en de klassieke agroforestry (een bovenetage van bomen gecombineerd met landbouwgebruik). Een dergelijke tussenvariant zijn 'voedselbosstroken' die worden afgewisseld met stroken weiland of akkerland. Voorbeelden in Vlaanderen zijn Samenland in Sint-Truiden, het Polderveld in Westkapelle, de Ongenaerthoeve in Verrebroek, het Broekelzenhoek in Heuveland en een aantal percelen bij de Woudezel in Houthulst.

Bovendien kunnen het soortgebruik en de ontwerpprincipes uit voedselbossen ook een inspiratiebron zijn voor de herontwikkeling van tuinen en parken op landgoederen. Historische tuinen en parken waren van oudsher plekken van *horticulture de luxe* waarin heel wat exclusieve sierplanten en eetbare planten te vinden waren. Een aantal daarvan worden nu nog steeds als delicatessegroenten aanzien zoals zeekool (*Crambe maritima*) en kardoen (*Cynara cardunculus*). Waar dit te rijmen valt met de natuur- en de erfgoedwaarden kan een historisch park of tuin omgevormd worden tot een gastronomisch park of tuin met bijzondere eetbare soorten uit het voedselbos.

Klimaat en biodiversiteit

Het werken volgens een natuurlijk bosecosysteem en daarbij bodembewerking, pesticiden en chemische meststoffen achterwege laten, creëert een win-winsituatie: een grote biodiversiteit (ook voor plaagbestrijding), de stelselmatige verbetering van de bodemkwaliteit, het vastleggen van CO₂ uit de lucht, het afvangen van fijn stof en een regeneratieve fertiliteit door schimmels

Een voedselbos kent heel wat bekende maar ook mindere bekende eetbare soorten zoals bijzondere soorten zoals de noordelijke pecannoot (*Carya illinoensis*). © Baileynorwood

die voedingsstoffen omzetten en beschikbaar maken voor planten. Een bos wordt immers nooit bemest maar zorgt toch voor een aanzienlijke biomassa productie.

Het klimaatadaptief vermogen van een voedselbos is exponentieel groter dan de gangbare landbouw.

Volgens Wouter van Eck kan het gehalte van organische stof in een voedselbos over een periode van tien jaar tijd met 5 tot 7 % stijgen. Bodemdeskundige Marc Siepman stelt dat per extra procent organische stof een hectare land tot 170.000 l water extra kan vasthouden¹. De combinatie van een verhoogde bodemkwaliteit (sponswerking), een luwte door microklimaat en beworteling op verschillende dieptes zorgt ervoor dat voedselbossen beter bestand zijn tegen een wisselvallig klimaat.

Wetenschappelijke onderzoek leert dat de biodiversiteit in het voedselbos Ketelbroek – dat in hoofdzaak bestaat uit uitheemse plantensoorten – vergelijkbaar is met die van het nabijgelegen natuurgebied de Bruuk. In het voedselbos werden 22 soorten broedvogels, 169 soorten macronachtvlinders en 35 soorten loopkevers geregistreerd tegenover 23 soorten broedvogels, 168 soorten macronachtvlinders en 27 soorten loopkevers in het natuurgebied². Voedselbossen kunnen geen vervanging zijn voor bestaande natuurgebieden maar hun impact op de biodiversiteit is dus niet te onderschatten.

De krik (*Prunus cerasus*) is een potentieel interessante soort om te gebruiken in voedselbossen. © Jörg Hempel (CC BY-SA 2.0 de)

De biodiversiteit in het voedselbos is vergelijkbaar met het natuurgebied.

Economische rendabiliteit

De meeste voedselbossen zijn niet rendabel op het vlak van voedselproductie, maar zijn dit in sommige gevallen wel door de combinatie met nevenactiviteiten zoals rondleidingen, cursussen, evenementen, lezingen en plantenverkoop. Een voedselbos kan ertoe bijdragen dat een landgoed zich verder kan ontwikkelen tot een publiekstrekker. Voor het landgoed Welna in Nederland werden er recent een viertal business cases uitgewerkt rond voedselbossen die een beter beeld schetsen van wat de verschillende kosten- en inkomstenbronnen van een voedselbos kunnen zijn.

Een recente ontwikkeling van de laatste jaren is dat er wordt nagegaan of een voedselbos een alternatief kan zijn voor gangbare productietelten. Het voedselbos Schijndel in Nederland zal 20 ha groot zijn en heeft tot doel een economisch rendabel productiesysteem te creëren. In Vlaanderen zijn er ook al enkele kleine initiatieven die een gelijkaardig doel voor ogen hebben waaronder het recent aangeplante voedselbos (1,6 ha) van de gerenommeerde bioboerderij Le Monde des Mille Couleurs

Ferme du Bec Hellouin in Frankrijk ontwikkelde een nieuw type van voedselbos, aangelegd in 2016, vanuit eenzelfde zoektocht naar een economisch rendabel model.

Den Food Bosch in Sint-Michielsgestel (Nederland) is een voorbeeld van voedselbosstroken afgewisseld met andere soorten teelten.

Voedselbos de Woudezel in Woumen.

Op basis van wetenschappelijk onderzoek werden sindsdien alle beheerkosten en inkomsten bijgehouden. Voor het jaar 2018 kwam men daarbij uit op een balans van € 57,7 inkomsten per werkuur besteed aan het voedselbos³. Het toont aan dat – mits een slim ontwerp en een professionele aanpak – een voedselbos het potentieel in zich draagt om uit te groeien tot een volwaardige landbouwtak.

Beleid

Vanwege het nieuwe karakter van voedselbossen is het juridisch statuut ervan nog onduidelijk. Dit kan verschillende richtingen uitgaan waarbij een voedselbos als een volwaardige vorm van landbouw of als bos wordt beschouwd, elk met hun voordelen en nadelen. Wanneer een bestaand bos wordt omgevormd tot een voedselbos dan is de regelgeving rond bos en natuur sowieso van

toepassing. Een van de randvoorwaarden hierbij is het standstillbeginsel.

Vanuit het oogpunt van natuurbehoud kan een bestaand bos met in hoofdzaak inheemse beplanting in principe niet vervangen worden door uitheemse aanplantingen. Voor voedselbossen is dit een beperkende factor omdat de meeste vruchtdragende gewassen uitheems zijn of vruchtselecties van inheemse soorten zijn. Indien de uitgangssituatie een uitheemse aanplanting is, bijvoorbeeld een bos bestaande uit douglassparren (*Pseudotsuga menziesii*), dan zouden er in principe meer mogelijkheden moeten zijn voor de omvorming naar een voedselbos, indien dit in overeenstemming is met het eindbeeld en het beheer van een bos zoals in Vlaanderen beoogt wordt.

Een ander aandachtspunt is de (mogelijke) invasiviteit van de plantensoorten die in

voedselbossen worden aangeplant. Enerzijds is er geen reden om het gebruik van uitheemse soorten volledig te demoniseren. Martin Crawford maakt de vergelijking dat er in 500 jaar ca. 40.000 plantensoorten zijn geïntroduceerd in het Verenigd Koninkrijk waarvan enkele nu als echt problematisch worden beschouwd. Anderzijds sluit dit niet uit dat er soorten zijn die zich kunnen verspreiden in kwetsbare natuurgebieden. Hiervoor is het aangewezen om het advies in te winnen van specialisten.

Doordat er verschillende soorten voedselbossen bestaan (bijvoorbeeld halfopen of gesloten en het soort van beheer) is het voor overheidsinstanties meestal nog onduidelijk waar ze zich moeten aan verwachten. Om de juiste afspraken te bekomen is het aangewezen om dit uit te werken via een natuurbeheerplan. Voor een voedselbos (deels bestaande uit uitheemse soorten) komen de natuurbeheerplannen type 1 en 2 hiervoor in aanmerking.

Besluit

Voor landgoederen die op zoek zijn naar nieuwe manieren om landbouw en natuur op een betekenisvolle manier in elkaar te schuiven, is het voedselbos een nieuwe boeiende ontwikkeling om op de voet op te volgen. Vanwege het nieuwe karakter van voedselbossen is het in vele gevallen nog een proces van *trial and error* waarbij er steeds weer nieuwe inzichten ontstaan uit recente praktijkvoorbeelden. Wat vaststaat, is dat het potentieel van voedselbossen voor het verhogen van de biodiversiteit en het realiseren van een klimaatadaptieve landbouw zeker niet gering is.

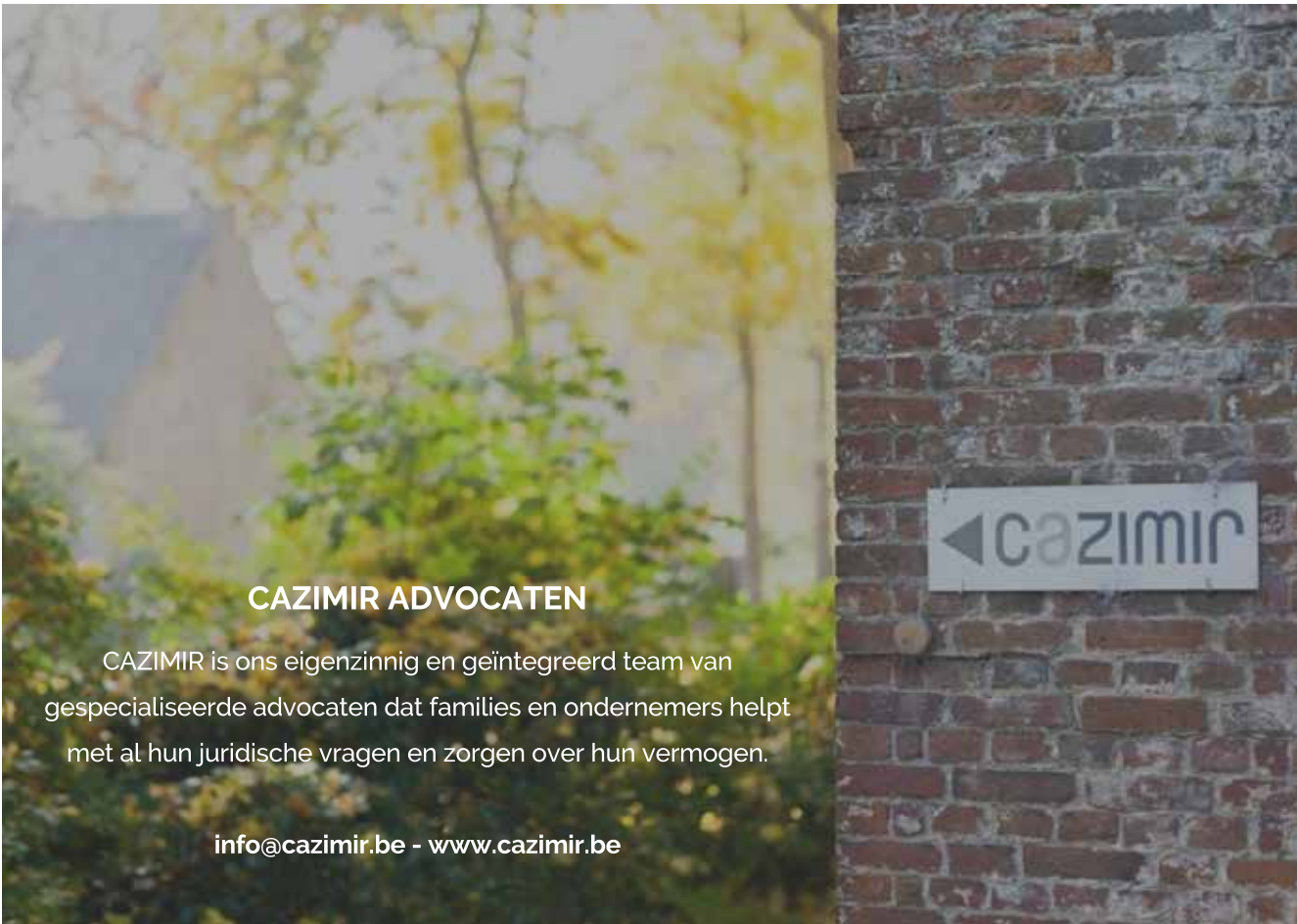
Meer info: steven.heyde@gmail.com

¹ Madelon Oostwoud, Voedselbos: inspiratie voor ontwerp en beheer (Zeist: KNNV Uitgeverij, 2019), p. 25.

² Jeroen Breidenbach, Emma Dijkgraaf, Bastiaan Rooduijn, Roos Nijpels-Cieremans en Arjen Strijkstra, 'Voedselbossen van belang voor biodiversiteit', De Levende Natuur, 118/3, 2017. Cécile Thibaut, 'Peut-on vivre d'une forêt-jardin? Rapport technico-economique n°2,' (Le Bec-Hellouin: Institut Sylva, 2018), p. 20.

³ Martin Crawford, Creating a forest garden: working with nature to grow edible crops (Totnes: Green Books, 2010), p. 42.

CAZIMIR ADVOCATEN

CAZIMIR is ons eigenzinnig en geïntegreerd team van gespecialiseerde advocaten dat families en ondernemers helpt met al hun juridische vragen en zorgen over hun vermogen.

info@cazimir.be - www.cazimir.be

U beheert uw erfgoed met uiterste zorg.

Wij doen hetzelfde voor uw verzekeringen.

Wat u nauw aan het hart ligt, beschermt u met uiterste zorg. Of het nu gaat om uw patrimonium, uw professionele activiteiten of uw gezin. Wij dragen daar graag ons steentje aan bij. Dankzij onze jarenlange ervaring in het verzekeren van ondernemingen, bedrijfsleiders en zelfstandigen uit alle sectoren weten we perfect hoe we u optimaal kunnen beschermen.

Wenst u meer informatie of persoonlijk advies? Bel ons op **03 482 15 30** of mail naar info@vandessel.be.

Over Van Dessel Insurance Brokers

Van Dessel biedt onafhankelijk verzekeringsadvies aan ondernemingen en particulieren. Wij beheersen uw risico's met een pakket polissen op maat van uw bedrijf en uw gezin. En met juist advies van specialisten.

www.vandessel.be

Van Dessel
Insurance Brokers

Bos

De teloorgang van de es

Op zoek naar gezonde essen

Auteur: Ute De Meyer en Marijke Steenackers, Senior wetenschapper INBO

Bronnen: Bosgroep Limburg, presentaties infodag 'Es en essenziekte' door KBBM, wetenschappelijk onderzoek aan het INBO

Na de ontdekking van de essenziekte in België heeft de wetenschappelijke wereld niet stil gezeten. In april organiseerde de Koninklijke Belgische Bosbouwmaatschappij (KBBM), in het kader van het Europees Interregproject 'Forêt Pro Bos', een infodag over de es en de essenziekte. Verschillende organisaties gaven hun (wetenschappelijk) inzicht op deze problematiek.

Eerste fase

De boom wordt via het blad en de bladsteel door de schimmel *Hymenoscyphus fraxineus* geïnfecteerd. Vervolgens verschijnen er necrosen (zwarte, ovale vlekken en littekens) op de takken met geïnfecteerde bladeren. In eerste instantie bevindt de ziekte zich dus in de kruin. Als er geïnfecteerde waterloten (snelgroeïende twijgen die ontstaan als de boom de behoefte heeft om zijn bladoppervlakte te herstellen) op de stam voorkomen, ontstaan de necrosen ook op de stam zelf. In tegenstelling tot de iepenziekte kan deze schimmel zich niet voortplanten in de houtvaten, waardoor de infectie zich niet snel over de hele boom zal verspreiden. De boom kan dus nieuwe scheuten ontwikkelen. Het is ook duidelijk dat de zwam het hout en de kwaliteit ervan niet aantast.

Tweede fase

Als de geïnfecteerde bladeren afvallen, belanden ze in de strooisellaag. De bladsteel kleurt dan zwart en ontwikkelt in juni van het daaropvolgende jaar volop vruchtlichaampjes van *H. fraxineus*. Vanuit deze vruchtlichaampjes worden de sporen in de lucht geprojecteerd en worden nieuwe scheuten aangetast. Bovendien wordt op deze manier ook de stamvoet geïnfecteerd, waarbij schimmeldraden via de lenticellen in het hout dringen. Deze fase is voor grote bomen veel schadelijker, daar hierdoor zowel het floëem (een weefsellaag die voor het transport van de voedingsstoffen door de boom zorgt) als het cambium (een weefsel-laag in planten waarin nieuwe cellen worden aangemaakt) wordt aangetast. Vervolgens

Historiek

Gezonde bomen liggen aan de basis van gezonde bossen. Mede door de mondialisering van de economie, maar tevens door de klimaatverandering, worden we in de Vlaamse bossen meer en meer met nieuwe ziekten en plagen geconfronteerd. Door de opwarming van het klimaat breiden sommige schimmels, bacteriën en insecten hun verspreidingsgebied van zuid naar noord uit. Anderzijds krijgen we in onze bossen te maken met exotische, pathogene schimmels, bacteriën en insecten die via import van plantsoen of hout van boomsoorten uit andere werelddelen bij ons terechtkomen. Meer recent werd de schimmel *Hymenoscyphus fraxineus*, oorzaak van de essensterfte, vanuit Azië in Europa ingevoerd met catastrofale gevolgen voor de inheemse es (*Fraxinus excelsior*). De ziekte werd in 1992 voor het eerst in Europa vastgesteld, nl. in Noordwest-Polen, van waaruit deze zich

naar het Westen verspreidde. In de Europese natuurlijke bossen wordt momenteel een maximale sterfte van ca. 70% vastgesteld. Bij natuurlijke verjonging van gewone es ligt het sterftcijfer rond 80% (Coker T. et al., 2019).

Ontwikkeling van de essenziekte

De ziekte kenmerkt zich door verwelking van de bladeren, necrotische wonden op de takken en oranjebruine vlekken op de stam en stamvoet. In erge gevallen kan de ziekte leiden tot de dood van de boom. Voor een goed beheeradvies is enig inzicht in de ontwikkeling van de essenziekte cruciaal.

kunnen vanuit de grond lignivore champignons (zwammen die op hout parasiteren) de wortels van de sterk verzwakte bomen gemakkelijk aanvallen en zo hun dood veroorzaken. Dit laatste proces neemt enkele jaren in beslag, zeker als het oudere bomen betreft.

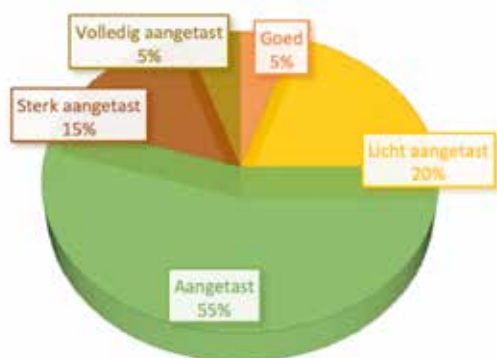
Wetenschappelijk onderzoek: wat weten we al?

De laatste jaren werden er verschillende wetenschappelijke onderzoeken naar de es en de essenziekte uitgevoerd.

Onderzoek in Wallonië

In 2018 observeerde de Waalse overheidsdienst 'Operationeel directoraat-generaal Landbouw, Natuurlijke Hulpbronnen en Leefmilieu' in de Condroz 33 percelen met in totaal 595 essen. Uit de observatie blijkt dat bijna 75% van de bestanden aangetast zijn, waarvan 25% sterk of volledig (zie grafiek 1).

Grafiek 1: % essen in functie van de totale staat van het bestand, Operationeel directoraat-generaal Landbouw, Natuurlijke Hulpbronnen en Leefmilieu, 2019

Bron: Operationeel directoraat-generaal Landbouw, Natuurlijke Hulpbronnen en Leefmilieu, 2019

Necrosen op de stam, © KBBM

Daarnaast vertoont 15% van de sterk aangetaste essen necrosen op meer dan de helft van de stam. Observatie van de individuele bomen toont aan dat de kroon van 43% van de 595 geobserveerde essen sterk aangetast is. Een sterk aangetaste kroon betekent:

- meer dan 50% taksterfte of;
- meer dan 50% verlies van zijtakken;
- of meer dan 25% taksterfte en 25% verlies van zijtakken.

Uit onderzoek naar de jaarlijkse sterftegraad, gemeten sinds de vaststelling van de ziekte, blijkt dat 35% van de essen met een stamomtrek tussen 0 - 5 cm na 5 jaar sterft, na 9 jaar respectievelijk 10% van de essen met een omtrek kleiner dan 25 cm en 3% van de essen met een omtrek groter dan 25 cm.

Onderzoek in Vlaanderen

Inventarisatie

In Vlaanderen werd door het INBO (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek) de ziekte voor het eerst in 2010 gerapporteerd, maar onderzoek wees uit dat de ziekte reeds in 2007 aanwezig was (Sioen G. et al., 2017). Daarom startte het INBO in 2014 een inventarisatie van de gezondheidstoestand van de es in Vlaanderen. 252 bomen in 29 proefvlakken werden jaarlijks beoordeeld op symptomen van essenziekte. De voorbije 5 jaar steeg het aandeel beschadigde bomen van 32,1% naar 60,3%, waarbij 10,7% van de bomen afgestorven was (Sioen G. et al., 2019).

Selectie voor resistentie

Alhoewel een belangrijk deel van de essen sterk door de essenziekte aangetast wordt, vertoont ca. 1,5% van de bomen weinig symptomen. Dit betekent dat de essenziekte bestreden kan worden door de selectie van ziekteresistente bomen. Hierbij is veredeling via gecontroleerde kruisingen tussen gezonde essen de uitgelezen strategie, maar deze kost veel tijd en geld. Daarom worden sinds 2013 aan het INBO gezonde essen geselecteerd in het bestaand assortiment, zijnde de plaatselijke bossen, de zaadboomgaarden en een internationale herkomstproef met 6.000 essen afkomstig van 50 herkomsten in Europa. Vijf jaar lang werden deze essen individueel opgevolgd en de symptomen van essenziekte gescoord. Hierbij werd naar de aantasting van de kruin, de stam en de voet van elke boom gekeken.

Einde 2018 konden een 80-tal essen geselecteerd worden die in de periode 2013 tot 2018 slechts 10% bladverlies vertoonden, waarbij geen symptomen op de stam en stamvoet vastgesteld konden worden.

Vermarketing van gezonde essen

Het probleem van de essensterfte heeft geleid tot het stilvallen van de verkoop van es en van de aanplant ervan in onze bossen. Deze selectie van 80 ziekteresistente essen kan mede aan de basis liggen van de herintroductie van gezonde es in onze bossen.

Willen we gezonde essen kunnen aanbieden op de markt, dan kan dit door enerzijds de gezonde essen aan te bieden onder de vorm van een multiklonale variëteit, anderzijds door ze op te nemen in een zaadboomgaard.

Een *multiklonale* variëteit bestaat uit een groot aantal gezonde essen, die op de markt komen via vegetatieve vermeerdering via stek of ent (foto 5). Momenteel wordt aan het INBO de techniek voor vegetatieve vermeerdering via stek op punt gesteld (foto 6 en foto 7). Eénmaal de techniek goed lukt, kunnen de gezonde essen massaal vermeerderd worden en kan de variëteit op de markt komen.

Voor de aanleg van een *zaadboomgaard* is het belangrijk dat de resistente essen die erin worden opgenomen zoveel mogelijk gezonde nakomelingen produceren. Onderzoek in het buitenland heeft aangetoond dat resistente essen inderdaad meer resistente nakomelingen produceren dan zieke essen, wat echter niet betekent dat alle nakomelingen even gezond zullen zijn als de moederboom.

Enten van essen die resistent zijn aan de essenziekte

Eénjarige groenstekken

Vegetatieve vermeerdering van gezonde essen via groenstek in serre

Tweejarige zaailingen opgekweekt uit zaad geoogst op zieketolerante essen – INBO-kwekerij

Aan het INBO werd daarom zaad geoogst van de geselecteerde resistente essen en worden hieruit momenteel enkele duizenden zaailingen in de INBO-kwekerij opgekweekt. De komende twee jaar zullen de symptomen van essenziekte op deze zaailingen intensief opgevolgd worden en het percentage resistente essen per moederboom bepaald worden. Alleen de moederbomen die hun resistentie het best doorgeven aan hun nakomelingen, zullen in de zaadboomgaard opgenomen worden.

EHBE: Eerste Hulp Bij Essenziekte

Eenmaal de ziekte is vastgesteld, geraak je ze niet meer kwijt. Je kan enkel trachten de uitbreiding ervan te vertragen. Hieronder geven we enkele richtlijnen hoe om te gaan met gezonde en zieke essen in je bos.

1. Controleer eerst en vooral je bestand op symptomen. Opgelet! Kijk niet enkel naar de kroon, maar controleer ook de stamvoet op necrosen. De schors is hier donkerder dan normaal. Hierbij dien je voorzichtig te werk te gaan want elke bijkomende beschadiging verhoogt namelijk de infectie.
2. Oogst de essen volgens de beheerfiche en hou hierbij rekening met het type van het bestand en de leeftijd van de essen.
3. Behoud de gezonde (of weinig geïnfecteerde) bomen zoveel mogelijk en stel ze volledig vrij bij een dunning. Immers, gezonde essen geven meer kans op gezonde nakomelingen. Voor een

Necrosen op stamvoet

natuurlijke verjonging in je bestand, behoud je best mannelijke en vrouwelijke bomen dichtbij eventuele resistente essen. Vergeet niet dat zo'n 1 à 5% van de individuen mogelijks resistent kan zijn.

4. Stel andere boomsoorten vrij en dun het bestand. Maar vermijd dat machines te vaak in je bos moeten en dat de bodem te hard wordt aangedrukt.
5. Indien na het verwijderen van zieke essen duidelijk wordt dat niet alleen beroep kan gedaan worden op natuurlijke verjonging, kan worden bijgemengd.

Welke alternatieven in een Natura 2000-gebied?

De es maakt deel uit van het Natura 2000 habitatype 'Essen-Eikenbossen zonder Wilde hyacint' (9160). Wat moet/kan je als private eigenaar doen indien je essen hebt in een Natura 2000-gebied? De aanbeveling van Natuur en Bos is eigenlijk eenvoudig: vervang de es door de andere sleutel(boom)soorten van habitatype 9160. Dit zijn zomereik, wintereik, winterlinde, beuk, gewone esdoorn, zoete kers, haagbeuk, hazelaar, wilde lijsterbes, Spaanse aak of olm. Hoewel het voor de laatste boomsoort niet aangeraden is om deze te planten vanwege de iepenziekte.

Wat moet/kan je als private eigenaar doen indien je essen hebt in een Natura 2000-gebied?

Daarbij beveelt INBO aan om ter vervanging van es rekening te houden met onder andere de bodemeisen en lichtbehoefte. Als lichtboomsoort denkt INBO hierbij aan eik, als schaduwboomsoort en aan gewone esdoorn. Bij eik kan linde, haagbeuk, boskers of fladde-

riep bijgemengd worden en bij esdoorn, beuk, haagbeuk, populier of boskers. Omdat de vervangsoorten niet dezelfde kenmerken hebben als de es, zal de verdwijning van deze soort ongetwijfeld een impact hebben op het hele ecosysteem.

Conclusie

Uit algemeen onderzoek blijkt eerst en vooral dat 1 à 5% van de essen resistent zijn. De resistentie is vooral bij individuele bomen en niet zozeer op niveau van bestand of herkomst te vinden en is overerfbaar. Als de boom 6 jaar lang niet besmet is geraakt, kan ervan uitgaan worden dat dit genotype tegen de ziekte bestand is. Essen met een omtrek kleiner dan 90 cm zijn enorm vatbaar. Deze jonge essen sterven het snelst. Een ander aspect dat de vatbaarheid verhoogt, is de vochtigheid van de standplaats. Hoe natter de standplaats, hoe meer kans op infectie door de tragere strooiselafbraak. Met de warme en droge zomers zou je dan logischerwijze veronderstellen dat de weinig aangetaste essen zouden heropleven, maar niets is minder waar. De schimmel kan namelijk de sporenvorming over verschillende jaren spreiden. Tenslotte worden essen in gemengde bossen minder aangetast dan in homogene bestanden.

Met andere woorden, de tolerante essen die mogelijks te behouden zijn, zijn deze die in bestanden voorkomen die ouder en gemengd zijn en met een laag grondvlak voor es.

Feel Wood
Forêt Pro Bos

Met de steun van het Europees Fonds
voor Regionale Ontwikkeling

Koninklijke Belgische
Bosbouwmaatschappij

INSTITUUT
NATUUR- EN BOSONDERZOEK

Vlaanderen
verbeelding werkt

Literatuur

- Coker T., Rozsypálek J., Edwards A., Harwood T., Butfoy L., Buggs R. Estimating mortality rates of European ash (*Fraxinus excelsior*) under the ash dieback (*Hymenoscyphus fraxineus*) epidemic. *Plants People Planet*. 2019; 1:48–58.
- Sioen G., Verschelde P., Roskams P. (2019). Bosvitaliteitsinventaris 2018. Resultaten uit het bosvitaliteitsmeetnet. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2019 (20). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. https://pureportal.inbo.be/portal/files/16328536/Sioen_Verschelde_Roskams_2019_Bosvitaliteitsinventaris2018ResultatenUitHetBosvitaliteitsmeetnetLevel1.pdf
- Sioen G., Roskams P., De Cuyper B. and Steenackers M. (2017). Ash dieback in Flanders (Belgium): research on disease development, resistance and management options https://pureportal.inbo.be/portal/files/12727755/Sioen_et_al_2017_In_Vasaitis_et_al.pdf
- Essenziekte in mijn bos. Wat nu? Het Limburgs bosbelang nr. 52. https://issuu.com/limburgs_bosbelang/docs/bosbelang52

Beheerfiche essen

JONGE ESSEN met een omtrek van **MINDER DAN 90 CM**

Homogeen bos (enkel es)

Selectie van toekomstbomen onder de gezondste essen en vrijstelling ervan

MEER dan een derde van de bomen vertoont symptomen

Selecteer een dunning zonder alle bomen met symptomen bij de eerstvolgende kapping te verwijderen

MINDER dan een derde van de bomen vertoont symptomen

Kap bij de volgende dunning de bomen met symptomen

Gemengd bos

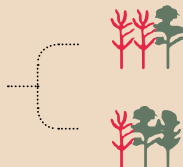

1. Kies toekomstbomen:
 - onder de essen zonder symptomen
 - bij de andere soorten (volgens vorm en gezondheid)
2. Kap bij de volgende dunning vooral essen met symptomen

JONGVOLWASSEN ESSEN met een omtrek tussen **90** en de **150 CM**

- 1) Dit zijn potentiële zaadbomen voor de toekomst: bomen zonder symptomen behouden en vrijstellen bij dunningen!
- 2) Opletten voor necrosevorming aan de stamvoet

Homogeen bos (enkel es)

MEER dan een derde van de bomen vertoont symptomen.

- Kap de bomen met stamnecrosen binnen de 3 jaar
- Dun de bomen met enkel taksterfte op normale wijze

MINDER dan een derde van de bomen vertoont symptomen

- Bij de gewone dunning (of eventueel een extra dunning in de helft van de omlooptijd):
- alle bomen met stamnecrosen worden gekapt
 - de essen met veel taksterfte (> 50 %) kunnen met preferentie gekapt worden.

Gemengd bos

bevoordeel bij dunningen de andere soorten en pas dezelfde principes toe als hierboven.

DIKKE ESSEN met een omtrek **> 150 CM**, zowel voor **HOMOGEEN ESSENBOS** als **GEMENGD BOS MET ES**

- 1) Dit zijn potentiële zaadbomen voor de toekomst: bomen zonder symptomen behouden en vrijstellen bij dunningen!
- 2) Opletten voor necrosevorming aan de stamvoet.
- 3) Andere soorten dan es bij dunningen bevoordelen.

Bos **MET** essen met stamnecrosen

INGREEP binnen 3 jaar

- elke es met necrosen
- es zonder necrosen

kappen

Bos **ZONDER** essen met necrosen

normale dunningen volgens beheerplan (of eventueel een extra dunning in de helft van de omlooptijd)

es met meer dan 50 % taksterfte

met preferentie kappen bij de dunning

es met beperkte taksterfte (10 tot 50 %)

gewoon behandelen

es zonder of met nauwelijks taksterfte (< 10 %)

als toekomst - boom selecteren en vrijstellen

Een boom met symptomen:

- met veel taksterfte (meer dan de helft van de kruin)
- ofwel met stamnecrosen
- ofwel met beide.

Opgelet: aangezien de beheerachterstand in Wallonië kleiner is dan in onze regio is het belangrijk dat een 'normale dunning' geen nulbeheer is maar een dunning waarbij de toekomstboom minimum 70 % wordt vrijgesteld.

© Robert-Jan Asselbergs

Natuur

Evenwicht wildbeheer vs. bos- en natuurbbeheer

Auteur: Valérie Vandenabeele

Zowel ree als everzwijn nemen de laatste decaden systematisch toe in de Forêt Pro Bos-regio (Frankrijk, Wallonië en Vlaanderen). Niet alleen landbouwers, maar ook bos- en natuureigenaars worden geconfronteerd met schadebeelden. Voor een verstandig beheer is het daarom belangrijk om te begrijpen hoe om te gaan met stijgende populaties en schadebeheersing. Op 19 juni verzamelden we daarom een aantal experts om hun ervaring in deze specifieke materie te delen.

It's a wild thing

In vergelijking met onze Franse zuiderburen, zijn er ondanks de grotere gronddruk bij ons in Vlaanderen, minder problemen tussen wildbeheer en bosbeheer. Daar waar in Frankrijk talrijke prinsen van het bos (herten) schade aanbrengen in economische bosplantages, zijn de te verwachten effecten van hun kleinere broer, het ree, of everzwijnen in de Vlaamse bossen en natuur kleiner... doch, niet altijd zonder gevolgen.

Tijdens het voorafgaand terreinbezoek onder leiding van boswachter Maarten Popelier, werden we verbaasd over hoeveel sporen de plaatselijke reeën in het private domein van kasteel Wynendale nalieten. We zagen vegetatie waaraan geknabbeld was, veegschade aan jonge flexibele stammetjes, ligplaatsen in droge stoffige of bebladerde plaatsen en vele wildwissels die het domein doorkruisten. Hier en daar werden

ook bomen afgebakend of toekomstbomen beschermd tegen reeschade. We leerden dat een beperkte ingreep kan volstaan, want reeën zijn lui, doch nieuwsgierig. Ze zullen dus geen extra moeite nemen om een afbakening binnen te raken als er daarnaast ook voedsel beschikbaar is.

Wildbescherming bij bosverjonging

Simon Brandt van bosgroep Oost-Vlaanderen Noord pikte in op de wildbescherming die we reeds op het terrein zagen en welke voor- en nadelen allerlei types boombescherming hebben voor diverse wildsoorten.

Konijn en haas

Je hebt er niet veel nodig om schade te hebben! Typische verschijnselen zijn afgeknipte jonge boomjes of oudere bomen die geschild worden. Sommige soorten zoals sleedoorn vallen extra in de smaak. Schade kan worden vermeden door een enkelmazig net aan te brengen dat minstens 10 cm in de grond wordt aangestampt en 60 cm bovengronds komt.

Dam- en edelhert

In Vlaanderen zijn er weinig, doch enkele populaties aanwezig. Bomen zijn moeilijk te beschermen of de maatregelen zijn duur. De beste optie is een collectieve omheining rond de jonge aanplant van minstens 2 m hoog.

Ree

Reeën veroorzaken minder schade dan herten, maar hun populatie stijgt de laatste jaren zienderogen. De grootste problemen ontstaan in onnatuurlijke aanplantingen en bij onnatuurlijke beheer. Reeën zijn knabbelaars en houden van sappige topjes. Jonge aanplanten zijn dus een lekkernij. Als natuurlijke verjonging niet kan, kan men na kosten-batenanalyse opteren voor een elektrische afrastering (goedkoop, maar onderhoud is noodzakelijk), een collectieve wildbescherming (120-180 cm hoog en 50 cm ingegraven of omgeplooid) of individuele bescherming (120 cm koker en gaas tegen vraat- en veegschade of spiraal tegen veegschade). Kies deze laatste aan de hand van prijs, vertakking boomsoort, licht- of schaduwbehoevend, kwaliteit...

Veegschade © Valérie Vandenabeele

Cactusknijper © Simon Brandt

Daarnaast kan men ree ook demotiveren door afweermiddelen zoals zogenaamde ijzerbomen, bamboestokken, cactusknijpers, schilderstape, wol, certosan en wobra. De jacht kan daarnaast ook bijgestuurd worden op momenten dat de bomen in kwetsbaar stadium zijn.

Wildbescherming © Valérie Vandenabeele

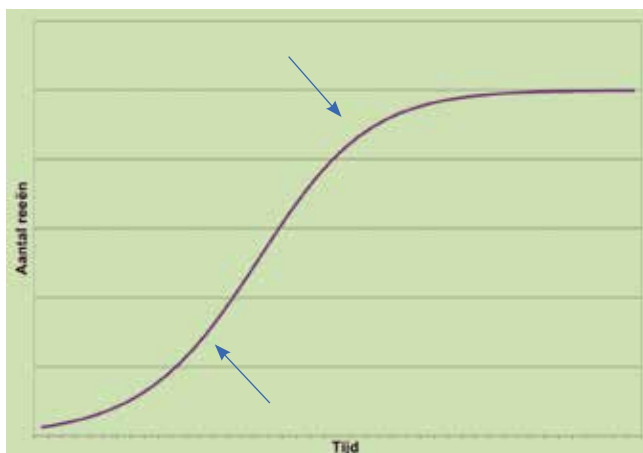

Wetenschap tussen monitoring en populatiedynamica bij ree

Jim Casaer van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) geeft aan dat de populatie ree niet alleen in Vlaanderen toeneemt, maar overal in Europa dezelfde trend wordt waargenomen sinds de jaren 90. Reeën hebben zich weten aan te passen aan ons cultuurlandschap en laten zich niet verstoren door repetitieve storingen zoals bv. drukke snelwegen. Hoewel ze selectief zijn in wat ze eten (knoppen, scheuten, vers gras, kruidachtigen, bramen...) eten ze van bijna alle planten.

Densiteitsmodellen

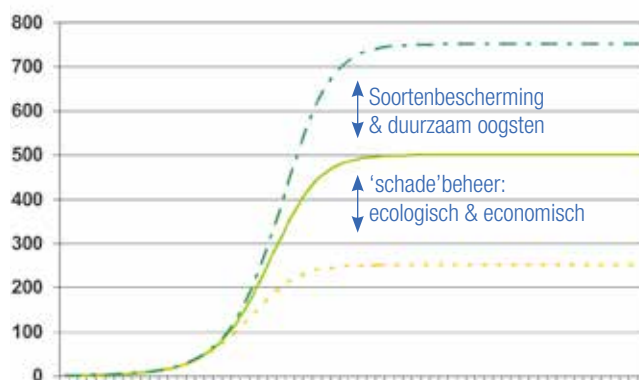
Wetenschappelijke densiteitsmodellen tonen echter aan dat een populatie niet oneindig kan groeien. Zit de populatie in een gezonde groeiende lijn, dan plant meer dan 90% van de volwassen geiten zich voort. Produceert een geit gemiddeld 1,8 kitsen, dan is de overlevingskans van die kitsen 75% en is de jaarlijkse aangroei gelijk aan 1,35. Wanneer de populatie tegen haar bovengrens botst, vallen die cijfers terug op 75% voortplantingsgeiten, 1,5 kits per geit, 40% overleeft daarvan nog maar en waardoor de jaarlijkse aangroei stuikt op 1,05. Zie figuur 1.

Figuur 1: Densiteitsmodel.

Omdat reeën moeilijk te tellen zijn, is deze informatie zeer interessant om het beheer af te stemmen en de gewenste populatie te bepalen (figuur 2)

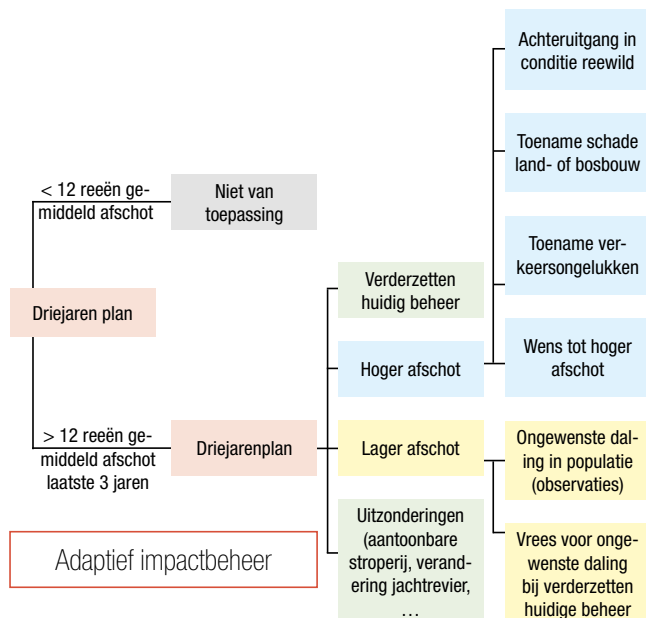
Afschotplan

Figuur 2: Afstemmen beheer.

Het gewenste beheer kan gestuurd worden door de aanplant of groeikansen van bos of natuur, om ongewenste aangroei kort te houden, de zichtbaarheid van de aanwezige reeën voor het plezier, een hoge hoeveelheid wildbraad te oogsten, verkeersongelukken te vermijden... Via de jacht kan de populatie bijgevolg naar het gewenste deel van de populatiecurve gestuurd worden. Daarop is het zogenaamde driejarenafschotplan gericht.

Door na het afschot te monitoren op de lengte van de onderkaak van de kitsen, het gewicht van de kitsen, aantal drachtige geiten en het aantal embryo's bij geiten, kan men in relatie tot het densiteitsmodel zien in welk gezondheidsstadium de reepopulatie zich bevindt. Afhankelijk van deze gegevens, kan men het afschot en zo het beheer sturen (figuur 3).

Figuur 3: Driejarenafschotplan.

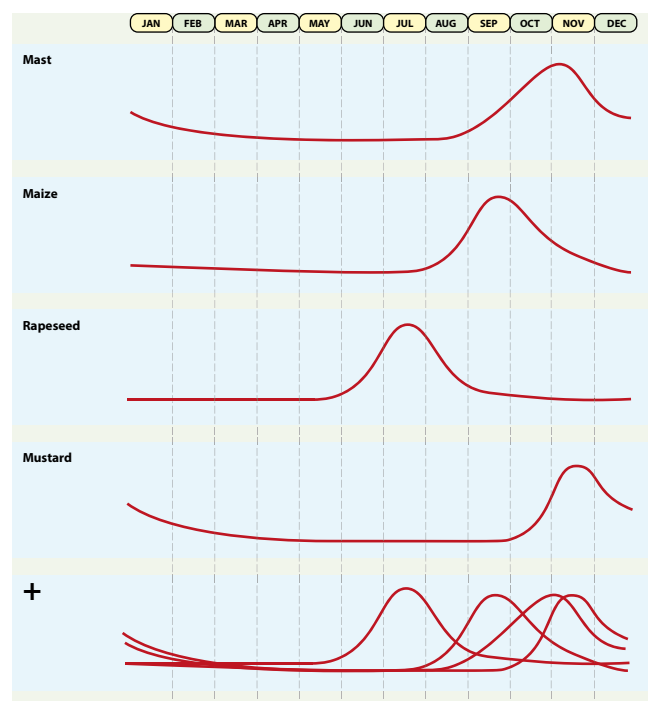
Populatie-trends en -effect van het everzwijn in Europa

Ook bij het everzwijn merken we een wereldwijde toename van de populatie, sinds de jaren 00. Jurgen Tack van de European Landowners' Organization (ELO) deed daartoe een grootschalig literatuuronderzoek naar de populatie-trends, de conflicten en de verschillende factoren die een invloed uitoefenen: klimaat, bebossing, jacht, predatoren, voedsel en rust.

Ook het everzwijn is een cultuurvolger, zij het dat hij zich ook in stedelijk en verstedelijk gebied waagt om afval te schuimen. De schade aan landbouwgewassen is het meest gekend bij everzwijnen en zorgt jaarlijks voor tientallen miljoenen euro's aan schade. De schade aan de biodiversiteit is tot op heden nog minder gekend. Uit de literatuur blijkt o.a. een negatieve impact op grondbroeders (everzwijnen zijn immers omnivoren), een negatieve invloed op flora en meer bepaald knolgewassen (zoals de wilde boshyacinten). Ze hebben ook een positieve invloed op bosverjonging door de grond vrij te ploegen, maar evenzeer zo op de verspreiding van invasieve plantensoorten.

Het everzwijn wordt vooral onder controle gehouden door jacht en in mindere mate door natuurlijke predatoren, zoals wolf en beer. De literatuur wijst echter uit dat het aantal jagers jaarlijks afneemt, hoewel het afschot everzwijn toeneemt en dus de populatiegroei via jacht niet tegengehouden wordt. De jachtpraktijken worden ook steeds meer aan strengere regelgeving onderworpen en jagers krijgen te maken met een groeiende negatieve publieke opinie. Daarnaast zijn rust, voedsel, klimaat en herbebossing bepalende factoren voor de populatie.

Opvallend is dat klimaat leidt tot zachtere winters, waardoor meer jongen de winter overleven. Daarnaast is er een groot deel van het jaar voedsel te vinden (mast en landbouwgewassen), zie figuur 4. Bijkomend voederen in de periode februari-mei kan de verspreiding van populaties tegengaan, maar moet nog beter onderzocht worden. Om de populaties te controleren dienen de jachtmogelijkheden bijgestuurd te worden (langere periodes, meer efficiënte jacht, minder restricties op klopjachten, specifieke leeftijdsklassen viseren). Daarbij is ook een betere samenwerking tussen alle betrokken partijen wenselijk.

Figuur 4: Tack, J. (2018). Wild Boar (*Sus scrofa*) populations in Europe: a scientific review of population trends and implications for management. European Landowners' Organization, Brussels, 56 pp.

Een uitgebreid artikel verscheen reeds in Landeigenaar 79

Impact van wilde zwijnen op natuurbeheer

Everzwijnen wroeten, graven, schuren, grazen, bemesten, migreren en prederen. Wim Knol van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging (KNJV) is ecooloog en heeft meer dan 10 jaar ervaring met everzwijnenbeheer opgedaan in Nationaal Park De Veluwezoom. Hij bestudeerde daarbij het effect van zwijnen op bosverjonging, biodiversiteit, migratie van zaden en voedsel voor insecten, raven, vossen en wolven.

Bosverjonging

Bij het wroeten werken evers de bodem open en leggen zo het kiembod vrij. Ze duwen daarbij ook de allesverdrukkende adelaarsvaren weg en zorgen dat de basenrijke ondergrond naar boven komt. Andere boom- en struiksoorten krijgen een kans.

Biodiversiteit

De werken die everzwijnen uitvoeren, zorgen voor een toename aan pioniersplanten en ruigtekruiden die ruimte en licht nodig hebben. Bosplanten en voornamelijk bolgewassen zijn een lekkernij en doen dus geen voordeel met everzwijnen in de buurt. Ook natte en voedselarme vegetaties zoals blauwgrasland hebben te lijden onder de verrijking die everzwijnen meebrengen.

Op nachtzwaluw, tapuit en graspieper zou de aanwezigheid van everzwijnen geen effect hebben, hoewel steltlopers en meeuwenkolonies wel afnemen. Op amfibieën en reptielen heeft het everzwijn wel een negatief effect door bemesting en vertroebeling van het water en daarbij afname van de waterplanten. Ook kunnen adders, gladde slangen en hazelwormen uit hun winterverblijfplaatsen gegeten worden.

Er zijn vermoedens dat everzwijnen zorgen voor migratie van zaden, hoewel nog geen uitbreiding is geconstateerd van traag verspreidende soorten.

Wim doet een oproep om aandacht te hebben voor niet-wetenschappelijk ondersteunde beweringen van diverse partijen. Er wordt vaak beweerd dat everzwijnen effecten hebben op natuur- en bosontwikkeling. Op kleine schaal zijn deze wel waargenomen en bij kleine kwetsbare populaties is er een risico, maar op grote schaal is er geen bewijs voor. Wel is het negatieve effect op waterkwaliteit aangetoond, maar zijn lage dichtheden aan everzwijnen acceptabel (1-2 per 100 ha).

Actualiteit: hoe omgaan met Afrikaanse varkenspest

Kathleen Vanhuyse van Hubertus Vereniging Vlaanderen (HVV) gaf een overzicht over de infectie Afrikaanse Varkenspest in de Ardennen en lichtte toe hoe dergelijke epidemie dient te worden aangepakt en welke absolute voorzorgsmaatregelen jagers moeten nemen, maar ook anderen best zouden nemen, en zeker in deze

regio van West-Vlaanderen met de grootste dichtheid aan varkensboeren.

Afrikaanse varkenspest is een zeer besmettelijke en dodelijke (> 90% na 7-10 dagen) virusziekte bij varkensachtigen. Er bestaat momenteel geen vaccin voor. Het is niet besmettelijk voor de mens, maar kan door de mens overgedragen worden. Overdracht gebeurt via bloed, vlees, kadavers, lichaamsvocht, uitwerpselen, wagen... Op karkassen is het virus tot 3 maand besmettelijk, op droog vlees tot 1 jaar.

De ziekte werd precies een jaar geleden, op 13 september 2018, vastgesteld in ons land. Meteen werd een zone van 630 km² afgebakend rond de haard: een kern, buffer en versterkte observatiezone, als deel van de beheerstrategie (figuur 5). Op sommige plaatsen werden omheiningen geplaatst om de verspreiding te beperken.

Figuur 5: Beheersstrategie Afrikaanse varkenspest.

Zolang de ziekte toeneemt of de besmetting in hoge concentratie aanhoudt, spreekt men van een epidemie en is bestrijding weinig zinvol. Integendeel, activiteit kan de ziekte sneller doen verspreiden. Pas wanneer de ziekte luwt en endemisch wordt, wordt ook gestart

met de bestrijding in het besmette gebied. Dan maak je de beste kans om de ziekte ook daadwerkelijk weer uit te roeien.

Daarnaast blijft het cruciaal om de ziekte niet mee te nemen en te verspreiden. Jagers, maar ook burgers, wandelaars moeten zich bewust zijn van de risico's. Zo mag je niet jagen of wandelen in besmet gebied (<https://hvv.be/info/projecten/afrikaanse-varkenspest/>) en zeker geen verdachte kadavers aanraken.

Als je toch in risicogebied komt, neem dan alle biosanitaire maatregelen: handen wassen en desinfecteren, alle materiaal reinigen, kledij wassen op minstens 60°, geen vlees en lichaamsdelen van zwijnen meebrengen, geen jachthonden... En *last but not least* niet in contact komen met varkens de eerste dagen na contact met een everzwijn.

Met de steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

LANDELIJK WONEN VERKOOP AGRARISCH VASTGOED

- > De gespecialiseerde makelaar mbt hoeves en gronden in buitengebied.
- > Deskundige begeleiding bij verkoop van uw hoeve of aankoop van uw droomlocatie.

Op zoek of te koop, contacteer ons: DANNY DE PAUW 0475 55 58 34
JO MULLIE 0477 52 57 82

A | G | R | O
V A S T G O E D bvba
www.agrovastgoed.be

Inhoudelijk sterk, maatschappelijk gedragen

WAT
Win-win natuur & landbouw
Beheerplanning
Procesbegeleiding

HOE
Topkwaliteit
Maatwerk
Klantgericht

Mieco-effect bvba
Nic. Welterstraat 4
3290 Diest

Telefoon: 04/73735677
Site: www.miecoeffect.be
E-mail: mischa.indeherberg@miecoeffect.be

Landgoed in de kijker

Het kasteeldomein van Westerlo Prinsheerlijk voluntarisme aan de Grote Nete

Interview door Alec van Havre

‘Prinsheerlijk platteland’, zo wordt het landschap de Merode aangeprezen, op de overgang tussen de Kempen en het Hageland. Aan dit motto beantwoordt ook de nieuwe uitstraling van het kasteeldomein van Westerlo, de historische bakermat van het Land van Merode, dat met een geslaagde generatiewissel al meer dan een decennium de nodige durf en creativiteit aan de dag legt om de zware uitdagingen van modern multifunctioneel beheer aan te gaan. De sterke resultaten op het vlak van maatschappelijke opwaardering, behoud van erfgoed en natuur en economische ontwikkeling springen in het oog. Hierover gaan wij graag in gesprek met prins-ondernemer Simon de Merode, de beheerder van het kasteeldomein, die deze zomer met zijn gezin op het kasteel definitief zijn intrek genomen heeft.

AvH: u bent niet in Westerlo opgegroeid, vanwaar de drijfveer om aan het kasteeldomein een nieuwe toekomst te geven?

SdM: neen, mijn ouders leefden op het domein van Guignicourt, in de Franse Ardennen. Ik heb er school gelopen in Char-

leville-Mézières, niet bepaald het meest be-deelde deel van Frankrijk. Het is een streek waar mensen goed weten hoeveel moeite het kost om iets aan te houden. Dit was ook zo voor mijn ouders op het kasteeldomein. De landelijke realiteit leert je daar uit te reiken naar anderen en samenwerking te

zoeken, maar ook alles goed in de hand te houden en vooral wilskracht te tonen, want niets komt daar vanzelf. Die bagage had ik mee, toen ik 12 jaar geleden met mijn familie de eerste stappen heb gezet om het kasteeldomein overeind te houden. Waarom ik het toen deed en nu nog doe:

het uitzonderlijk familiaal patrimonium van eeuwen geleden riep met ziel om voort te bestaan en op dat appel zijn wij als familie

Het uitzonderlijk familiaal patrimonium van eeuwen geleden riep met ziel om voort te bestaan.

ingegaan, net als de generaties voor ons. Het raakt ons in ons wezen. Met hun steun werd Westerlo mijn opdracht. Ik wist dat ik dit moest doen, dat ik het aankon, maar het hoe of wat was toen nog een beangstigende blinde vlek.

AvH: hoe bent u toen te werk gegaan, de opgave om een verouderd kasteeldomein van dit gehalte weer leven in te blazen is immers enorm?

SdM: "How do you eat an elephant? One bite at the time!" zou mijn Engelse echtgenote Anna zeggen, al is de smaak niet altijd zo zoet. Gelukkig was het kasteel verouderd, maar nog niet vervallen. Mijn grootmoeder en oom die er woonden hadden het mooi onderhouden, maar belangrijke investeringen in de levenscyclus van de gebouwen dienden zich opnieuw aan. Ook moest de generatiewissel en het familiaal engagement verzekerd worden. Heel wat herschikkingen en investeringen dus, en dit vraagt tijd. Ik heb me toen volledig op het ontwikkelen van nieuwe mogelijkheden en het dagelijks beheer toegelegd, terwijl mijn oom en andere familieleden in de tussenperiode voor de continuïteit zorgden. Bij een complexe familiale overgang is het belangrijk om het tijdsverloop voor zich te hebben.

Onze historische aanwezigheid in Westerlo moest een ander leven leiden.

Na mijn intrede in Westerlo, moest ik ook vaststellen dat het risico op vervreemding niet te onderschatten was. Guignicourt of Brussel was Vlaanderen niet. Onze historische aanwezigheid in Westerlo moest een ander leven leiden, uitgroeien tot echte participatie, ook in een breder kader. In die

tijd heb ik veel tijd genomen om goede relaties aan te gaan in de streek, om wederzijds respect en samenwerking te bekomen. Met generatiegenoten uit Vlaamse industriële families die ik toen had leren kennen, heb ik ook een conferentieclub opgericht voor enthousiaste leden over de taalgrenzen heen. Het was en is nog steeds een groot succes. Voor mij was dit een belangrijke motivatie om voort te gaan, ik stond er niet alleen voor. De drempels waren toen hoog, de financiering moest gevonden worden om belangrijke onderhoudswerken door te voeren. Naar het voorbeeld van Britse historische families, ben ik de weg van het erfgoedmecenaat opgegaan. Aankloppen om te krijgen is niet makkelijk en blijven aankloppen nog moeilijker, maar het uitzonderlijk karakter van het domein en de belevenis die wij er toen reeds organiseerden, trokken belangrijke sponsors over de streep. Ik ben ze daar nog altijd dankbaar voor. Wat daar ook deel van uitmaakte was onze visie dat het prestigieuze kasteel als een internationale ontmoetingsplaats moest fungeren. Over de jaren hebben staats- en regeringsleiders, tenoren uit de zakenwereld en NGO's, bedrijven, artiesten en media hun weg naar Westerlo gevonden, echter zonder dat het kasteeldomein er zijn ziel aan verloren heeft.

AvH: kunt u het kasteeldomein even schetsen? Hoe verhoudt het zich tot de geschiedenis?

SdM: het kasteel bij de Grote Nete is omwatterd en wordt omgeven door een neerhof en een uitgestrekt domein met park en bossen op beide oevers van de rivier. Dit groots waterslot is in sobere stijl gebouwd rond een vierkantige erekoer met zicht op rechthoe-

kige diagonale hoektorens en een massieve vierkante middeleeuwse vestingtoren. De esthetische toegangstoren is afgerond en bevindt zich centraal aan de westkant, daar waar vroeger de ophaalbrug verscheen, met open verbindingsgangen naar de andere torens en een balustrade aan de noordzijde. De kapel verschijnt aan de waterkant tegen de oostvleugel. De defensieve site dateert uit de gallo-romeinse tijd, de vestingtoren met dikke muren tot 2,75 meter breed uit de middeleeuwen, de erekoer en de hoektorens uit de 16de eeuw, het neerhof met hoeve uit de 16de en 17de eeuw.

Westerlo is de tweede historische bakermat van de familie, na Schloss Merode in Duitsland bij Düren, die nu door mijn oom en zijn kinderen bewoond wordt. Als nazaten van de middeleeuwse familie van Wezemaal, kwam de heerlijkheid in 1488 in handen van Jan II de Merode en zijn nageslacht. In 1626 werd Westerlo door koning Filips IV

verheven tot markiezaat. Aldus telde het ook de heerlijkheden Hulshout, Herent en het graafschap Olen. Het had hogere rechtsmacht en was tot in 1795 een belangrijke administratieve eenheid binnen het hertogdom Brabant. Onder de opeenvolgende regimes in de Zuidelijke Nederlanden heeft het huis van Merode als hofadel (markiezen van Westerlo, prinsen van Rubempré en Everberg) steeds een rol van betekenis kunnen spelen.

Het was veldmaarschalk Jean Philippe Eugène, die na een belangrijke militaire carrière tijdens de 18de eeuw (cfr. het befaamde cavalerieregiment van Westerlo), het kasteel zijn prestigieus en barok aanzien gegeven heeft, met Franse parkstructuur, spiegelvijver en prachtige dreven op het markiezaat. Midden de 19de eeuw startte graaf Henri de Merode met heel wat verfraaiingswerken die door zijn zoon verder werden gezet. Hij was de broer van Félix en Frédéric de Merode die beiden een zeer voorname rol speelden tijdens de Belgische Omwenteling, de één als lid van het Voorlopig Bewind en het Nationaal Congres, de andere als vrijheidstrijder. Aan Félix werd zelfs gedacht voor de Belgische troon, een perspectief waarin hij nooit is meegegaan. Het archief van het kasteel telt wel één van de twee originele versies van de Belgische grondwet.

AvH: het kasteeldomein is opnieuw een fantastische trekpleister geworden, mede dankzij de vele spektakels?

SdM: het kasteeldomein ontvangt vandaag tussen 40 en 50.000 bezoekers per jaar, de concentratie ervan tijdens de spektakelperiodes. Dit is een heel succes, maar veel meer mag het niet zijn, wil men het

historisch erfgoed niet aantasten. Alles draait juist om behoud en opwaardering. Verdere groei van evenementen moet er dan in bestaan om de succesformules van Westerlo naar andere kasteeldomeinen over te brengen, die wij dan op eigen risico huren. Dat hebben wij verleden jaar gedaan met de jaarlijkse “Kerstmagie”, een winterse theaterwandeling naar kinderen gericht, waarbij het publiek wordt ondergedompeld in een betoverende kerstsfeer doorheen het hele kasteel.

Om de twee jaar is het kasteeldomein het decor voor grootse musicalspektakels. Het productiehuis dat ik opgericht heb en beheer, Historalia Productions, bracht al drie musicals in Westerlo: “Marie-Antoinette” in 2014, “Albert I” in 2016 en “Rubens” in 2018. De thema’s passen in het kader van de vaderlandse geschiedenis en er wordt soms ook een band gelegd met historische personages uit onze familie. Het Merode-archief, het op één na grootste familiearchief van het land, vormt hiervoor een uitstekende historische bron. “Rubens” als musical trok 30.000 bezoekers aan voor een budget van rond de € 2 miljoen. In de zomer van 2020 zal met “1830” de Belgische Omwenteling aan de orde zijn. Voor de vierde keer zal dit plaatsvinden met Kempens talent: onder de fenomenale regie van Luc Stevens en honderden figuranten uit de streek, met de muzikale omkadering van Sam Gevers en de fantastische choreografieën van Florian Boutonnier en zijn dansteam van de Fontys Hogescholen Tilburg. Westerlo zal opnieuw ongelofelijke momenten beleven!

AvH: met welk beheer komt u tot economische opwaardering?

SdM: de belevenis en de verbeelding komen het publiek toe, de balans tussen inkomsten en kosten zijn het droge aandeel van de beheerder. Met argusogen waak ik dus op het kostenplaatje en de administratieve last. Westerlo wordt professioneel beheerd aan de hand van een NV.

 Het klassieke model van inkomsten uit bossen en landerijen die het onderhoud van de gebouwen dekken, is voor ons al lang voorbij.

Het klassieke model van inkomsten uit bossen en landerijen die het onderhoud van de gebouwen dekken, is voor ons al lang voorbij. Daarom zijn de producties van Historalia zo belangrijk, samen met het mecenaat via de Koning Boudewijnstichting

voor belangrijke renovaties, de strategische partnerschappen (o.a. champagnehuis Taittinger, Muziekkapel Koningin Elisabeth), de exclusieve evenementen op het kasteel, de bijdragen van de vele vrijwilligers van de Vrienden van het Kasteel, de met gids begeleide bezoeken en het goed beheer van het onroerend patrimonium. Vijf vaste werkrachten worden hiervoor reeds ingeschakeld. Westerlo genereert werk, maar de activiteiten, het onderhoud en de renovaties kosten veel geld. De 220 ramen van het kasteel worden vervangen en dit kost meer dan € 1 miljoen. De balustrades in natuursteen, meer dan € 200.000, de balken in de ridderzaal zijn niet in goede staat en ook aan de renaissancepoort zullen op een dag heel wat kosten zijn... Wij doen beroep op de erfgoedsubsidies van de Vlaamse overheid aan 40%, maar de restfinanciering moet wel verdiend worden.

AvH: hoe worden de landelijke elementen van het domein beheerd?

SdM: naast het park rond het kasteel, telt het domein ook het grote Parkbos, dat beschermd is, de bossen ten zuiden en oosten hiervan (deze laatste in VEN en Habitatgebied) en de landerijen die zich concentreren rond de Kaaibeekhoeve in het oosten, die ook al in de middeleeuwen werd vermeld en tot het domein behoort.

Al sinds maart 2014 worden het Parkbos en de andere bossen volgens een uitgebreid bosbeheerplan beheerd. Samen maken zij meer dan de helft van het domein uit. Voor een derde deel hiervan zijn er in het plan beheerdoelstellingen voor natuurontwikkeling vastgesteld, hoofdzakelijk in het VEN en Habitatgebied. In het Parkbos worden

nu de Criteria Geïntegreerd Natuurbeheer toegepast, en een aangepast beheer voor de prachtige dreven en andere erfgoedelementen. Graag zouden wij komen tot een geïntegreerd beheerplan, want een onroerenderfgoedbeheersplan wordt sowieso al voor het kasteel opgesteld en het kasteelpark wordt erfgoedlandschap. De landbouwgronden van het domein zijn verpacht, maar op termijn moet de landbouw liefst ook de andere waarden van het kasteeldomein kunnen versterken en voor de Kaaibeekhoeve moet een nieuwe toekomstfunctie gevonden worden. Voor al onze inspanningen hebben wij in 2018 het Europese Wildlife Estates Label ontvangen en die filosofie willen wij in de toekomst blijven hanteren. Biodiversiteit is en blijft een belangrijke prioriteit van het kasteeldomein.

AvH: ondertussen bent u al op zoek gegaan naar een volgend belangrijk project om de pracht van het kasteeldomein op de lange termijn te kunnen garanderen?

SdM: ja, want te veel hangt af van evenementen en dus van mijn activiteit. Wij willen dus naar een gediversifieerd landgoed- en verdienmodel, zoals het in Groot-Brittannië en Nederland algemeen gangbaar is voor domeinen van deze omvang. Meerdere functies en stabiele inkomstenbronnen naar de volgende generatie toe, maar het moet ook ecologisch en sociaal een *state of the art* zijn.

De streek heeft grote nood aan kwalitatieve hotelcapaciteit met (inter)nationale aantrekkingskracht. Daarop willen wij vanuit een duurzaam perspectief inspelen. Het is een toeristisch-recreatief project geworden, dat gericht is op een laagdynamische hotelfunctie (70 tot 80 kamers) met restaurant en wellness aan de rand van het domein, op een deeltje van het park dat hoofdzakelijk biologisch minder waardevol is. De locatie is zorgvuldig met de Vlaamse Agentschappen Onroerend Erfgoed, Natuur en Bos en Ruimte Vlaanderen gekozen, met

wie de samenwerking zeer goed verloopt. In dat kader is sinds 2018 het proces van een gewestelijk RUP opgestart, dat ook voorziet in een specifieke zone voor commerciële activiteiten, waarbinnen de ontwikkeling van een aantal functies voor het project toegelaten kan worden. De intentie is tevens om de rest van het kasteelpark te herbestemmen naar 'gemengd openruimtegebied met cultuurhistorische waarde' en aan te duiden als erfgoedlandschap, zodat het in de toekomst zijn functie van historisch kasteelpark op volwaardige wijze kan blijven vervullen. Aldus wordt het kasteelpark zeker ook geen hotelpark. De beboste heuvelrug van Bergom wordt dan weer officieel bosgebied.

Wij zitten nu nog in de vroege voorbereidende fase en hebben in april van dit jaar als eerste participatiemoment twee informatiewandelingen door het plangebied georganiseerd, die ik zelf heb begeleid, samen met de Vlaamse Agentschappen. Dit rechtstreeks contact met het publiek was zeer instructief. In mei hadden wij de publieke consultatie, waarvan nu de inbreng verwerkt wordt voor een nota waarin ook de alternatieven en milieueffecten voor verder onderzoek bepaald zullen worden. Voor het domein is het alvast een prioriteit dat tijdens dit jarenlange GRUP-proces er een echt draagvlak voor het project kan bestaan. Transparantie, correcte informatie en het valoriseren van waardevolle input van lokale betrokkenen zijn dus van tel. Nieuwe initiatieven zullen genomen worden om het *state of the art*-gehalte in overleg gestalte te geven en het gepaste niveau te bereiken. De aanvulling voor het beschermd geheel moet immers waardevol zijn, de ingrepen van hoge kwaliteit en de ruimtelijke draagkracht goed onderzocht. Onze aanpak is holistisch en wij gaan voor de opwaardering van de kernwaarden van het domein. Dit project is zeker geen loutere immobiliënonontwikkeling dat los staat van de rest. Daarom is het juiste aftoetsen van dit alles zo belangrijk.

AvH: graag helpt Landelijk Vlaanderen u om dit project tot een goed einde te brengen. Het welvaren van één van de mooiste kasteeldomeinen van Vlaanderen ligt ons na aan het hart. En onze oprechte felicitaties voor alles wat reeds gerealiseerd is!

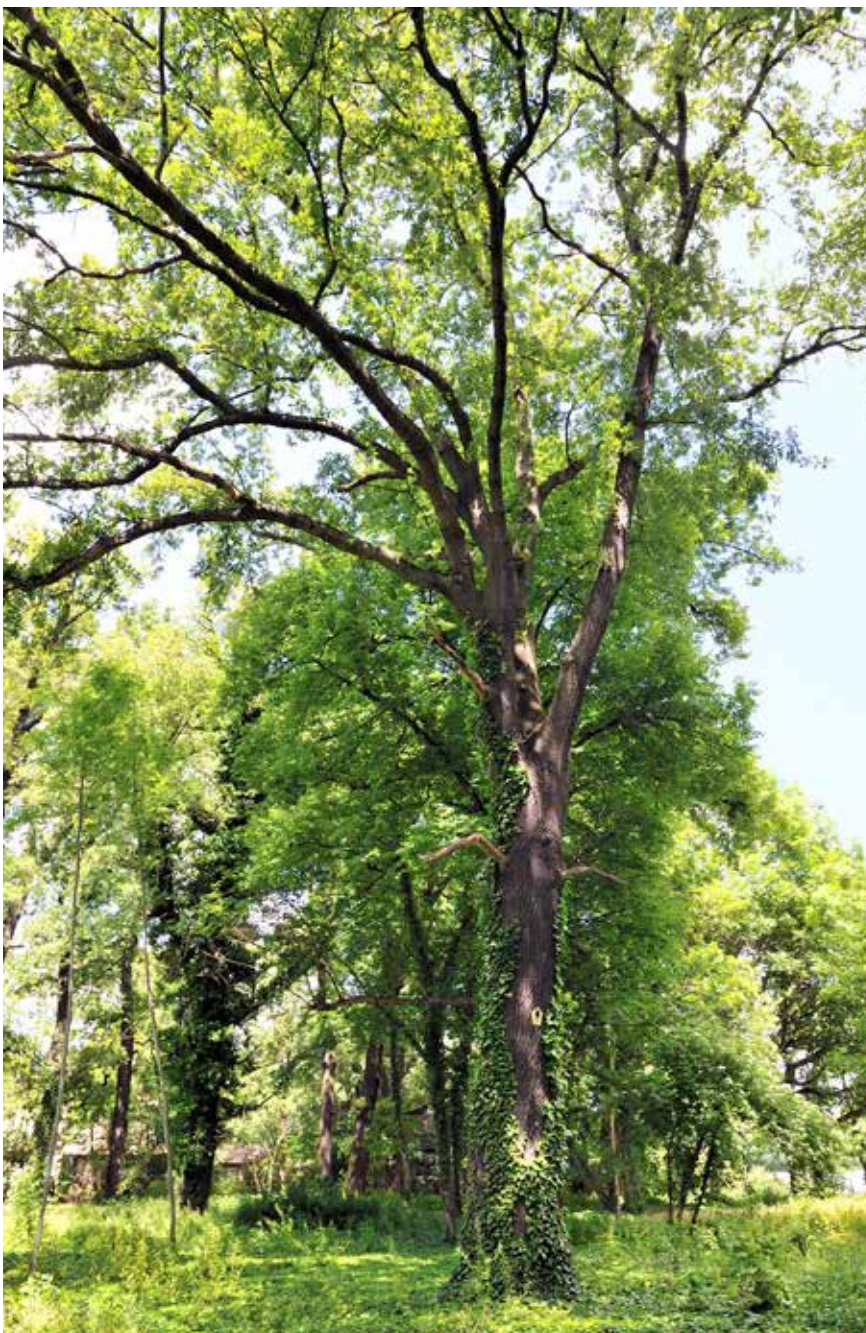
Bos

Waarom olmen een plekje in het bos verdienen

Auteur: Bosgroep Limburg

Bron: 'Olmen (het geslacht *Ulmus*) in Zoniën', Willy Verbeke (Natuurinvest), Tom Joye (Natuurinvest) en Frederik Vaes (Leefmilieu Brussel)

Je moet goed zoeken in Vlaamse bossen als je iepen (olmen) wilt vinden. Sinds de iepenziekte in de jaren 70 veel olmen velde, is de boom een zeldzaamheid geworden. Toch vind je hier en daar nog oude prachtexemplaren, zoals in het Zoniënwoud, het Hornebos in Heers of De Holen en zijn er heel wat argumenten om deze inheemse bomen aan te planten, onder meer in kloempen.

Al aangeplant door de Romeinen

De vroegste verwijzingen naar het voorkomen van het geslacht *Ulmus* (die we zowel olmen als iepen noemen) in West-Europa dateren uit de Romeinse tijd. Zeker vanaf de 17de eeuw werden ze regelmatig aangeplant. Ze werden in boomkwekerijen gezaaid en ook vegetatief vermeerderd. Zo ontstonden commerciële klonen, die vanaf het einde van de 18de eeuw namen kregen (Heybroek et al., 2009). In de 20ste eeuw bleken deze klonen helaas gevoelig voor de zogenaamde iepenziekte, een schimmel uit het geslacht *Ophiostoma*. Deze parasiet, die zich verspreidt via wortels en iepensprintkevers, woekert in de sapkanalen. De iep sluit daarop die kanalen af, waardoor de bladeren verwelken en heel wat takken en uiteindelijk de hele boom afsterven.

Kort na de Eerste Wereldoorlog was er een grote golf van de iepenziekte, gevolgd door een nog agressievere epidemie vanaf 1970, die de olm in Vlaanderen bijna volledig uitroeide. Deze ziekte is meteen de reden dat olmen nog slechts zelden worden aangeplant. Bij nader onderzoek blijken echter vooral de oude klonen gevoelig voor de iepenziekte. Op niveau van het geslacht en met materiaal dat niet gedurende eeuwen vegetatief vermeerderd werd, bestaat wel voldoende resistentie.

De drie inheemse soorten

Gladde iep of veldolm

Blad van de gladde iep @Sten Porse

De gladde iep (*Ulmus minor* Miller) vind je vooral op voedselrijke bodems langs bosranden, bermen en landbouwpercelen, maar ook in eikenbestanden. Van oudsher is het de olm van de grote riviervalleien. De officiële Nederlandse naam slaat op het blad dat inderdaad meestal glad is, maar zeker niet altijd. De wetenschappelijke benaming *Ulmus minor* verwijst naar de kleine blaadjes, wat dus correcter is. Omdat het geen typische bosboom is, wordt hij ook wel veldolm genoemd. Opvallend is vaak de overvloedige wortelopslag tot op meer dan een meter van de stam, die minder last heeft van de iepenziekte en die ervoor zorgt dat de soort epidemieën kan overleven. Het zware, sterke kwaliteitshout heeft een roodbruine kern. Het is resistent tegen schimmels dan de meeste inheemse houtsoorten. De mooie streepjesteekening van het hout maakt het zeer decoratief.

De ruwe iep of bergolm

Knop van de gladde iep @HermannSchachner

Blad ruwe iep @ Hagen de Merak

Ulmus glabra betekent letterlijk gladde iep: de Latijnse naam verwijst naar de stam die lang glad blijft. Ruwe iep heeft normaal gezien geen wortelopslag. Binnen Europa vinden we de ruwe iep veel noordelijker dan de gladde iep. Het is een boom van gemengde loofbossen op heuvels en in lage gebergten, waardoor hij soms ook bergolm wordt genoemd. Kruisingen tussen de gladde en ruwe iep komen veel voor, ook in de natuur, wat de hybride *Ulmus x hollandica* (Hollandse iep) oplevert.

Fladderiep

Blad fladder iep @INBO

Knop fladder iep @INBO

De fladderiep (*Ulmus laevis* Pallas) is een meer oostelijke soort. Het is vooral een boom van moerassige, voedselrijke plaatsen langs waterlopen. Waarschijnlijk dragen zijn opvallende plankwortels bij aan zijn stabiliteit in dit milieu (Roosen, 2011). Met zijn gesteelde bloemen en vruchten is hij niet verwant met de andere inheemse soorten. De Nederlandse naam slaat op de vruchtjes die fladderen in de wind. Het hout heeft de laagste kwaliteit van onze inheemse olmen (Huberty, 1905). Het is bleek en minder sterk, waardoor deze soort minder werd aangeplant. Nochtans is fladderiep in hoge mate resistent tegen de iepenziekte.

Gladde iep © Pixabay - Hans

Knop ruwe iep © wikimedia commons

De ruwe iep is een bosboom die tot 40 m hoog kan worden. De officiële Nederlandse naam slaat op het blad dat inderdaad meestal ruw is, maar zeker niet altijd.

Fladderiep © INBO

De perfecte kloempboom

Olmenhout is zeldzaam, zeer kwalitatief en ligt qua prijs in dezelfde grootorde als het allerbeste eikenhout. In 2019 werd op een Nederlandse rondhoutveiling olmenhout verkocht aan 750 €/m³. Vooral fladderiep is resistent tegen de iepenziekte. Ook bij gladde iep is enige resistentie waargenomen en er is zelfs een kloon met een verhoogde resistentie op de markt (*Ulmus minor Reverti*). Gladde iep is ook goed bestand tegen de klimaatverandering. Olmen zijn halfschaduwboomsoorten die behoorlijk concurrentiekrachtig zijn op goede bodems, zelfs in zeer kleine verjongingsgroepen. Zo hebben ze een gezonde concurrentiekracht en kunnen goed samengaan met gewone esdoorn en haagbeuk. Over de invloed van hun strooisel op de bodem bestaat niet zoveel informatie, maar onderzoekers vermoeden op basis van observaties dat deze gunstig tot zeer gunstig is. Onze drie inheemse olmen en hun afgeleid materiaal zijn dan ook enorm geschikt als kloempbomen op iets rijkere gronden, ook in de Kempen.

Olmen in het Zoniënwoud

Natuurinvest en Leefmilieu Brussel voerden begin 2019 een onderzoek naar olmen in het Zoniënwoud, waarbij ze onder meer de omtrek en de algemene gezondheid van de bomen bekeken. Je vindt er de drie inheemse soorten en nog enkele andere zoals de Amerikaanse iep, zowel in de arboreta als daarbuiten. Van sommige exemplaren weten we dat ze door de mens aangeplant zijn, andere iepen getuigen van een lange, spontane aanwezigheid. Een belangrijke vaststelling in het Zoniënwoud is dat veel iepen en hun spontane zaailingen er gezond zijn en dat er zelfs exemplaren van meer dan een eeuw oud voorkomen.

Landelijk VASTGOED ANDERS BEKEKEN

landelijk wonen

bouwkundig erfgoed

agrarisch vastgoed

Tel 0474/040 111 • info@vanhovevastgoed.be • www.vanhovevastgoed.be

Landbouw

Strijd tegen woelratten en woelmuizen

Auteur: Valérie Vandenabeele

In maart werd door AWAF (Association pour la promotion de l'agroforesterie en Wallonie et à Bruxelles) een infomoment georganiseerd rond de strijd tegen veldmuis en woelrat, in het kader van het Forêt Pro Bos-project. Deze gravers veroorzaken de laatste tijd steeds vaker problemen in landbouwgebieden, meer bepaald in horticulturen, graslanden en agroforestry. Deze knaagdieren vreten aan ondergrondse wortelstelen, maar ook vele bloembollen waardoor schade pas na een tijdje wordt vastgesteld. Zo zorgen ze voor grote kwantiteit- en kwaliteitsverliezen in boslandbouw, tuinbouw, weides maar ook in de floristische samenstelling van natuurlijke graslanden. Daarenboven zijn ze ook drager van ziektes die op de mens kunnen worden overgedragen. In dit artikel willen we de aandacht vestigen op de soort en hoe schade best beperkt kan worden.

Biologie

Woelrat (*Arvicola terrestris* of *A. amphibius*), orde knaagdieren

Classificatie: zoogdieren, knaagdieren, woelmuizen

Statuut: niet bedreigd

Lengte: 20-23 cm, staart 10 cm (zuidelijke soortgenoten zijn kleiner)

Gewicht: 300 g

Vachtkleur: dikke ruige glanzende, grijsig bruin tot roodbruin of donkerbruine vacht, buik geelgrijs, korte staart en stompe snuit

Verspreidingsgebied: Europa tot Siberië

Leefgebied: landbouwgebieden of rivieroeveren (afhankelijk van ondersoort)

Voeding: eet dagelijks 2x haar gewicht aan planten, wortels (ook van bomen!), landbouwgewassen, grassen, insecten en visjes

Levenswijze: polygaam dagdier, ook 's nachts actief, hoopjes gekauwde aarde van ondergrondse galerijen in etages, tot 1 m diep. Gebruikt oude mollengangen!

Voortplanting: maart tot oktober

Dracht: 20-22 dagen, 4-6 jongen, 2-5 worpen per jaar, blind geboren

Populatiepiek: na 4-6 jaar

Nest: naakt in een hol onder de grond

Volwassen leeftijd: 4-6 maand

Schadebeheer: verstoring, predatie, bodembewerking (deels)

De woelrat kan verward worden met andere ratten

- bruine rat (*Rattus norvegicus*): invasieve exoot, meer langwerpige bouw (20-30 cm) met spitsere snuit en lange staart (20 cm);
- muskusrat (*Ondatra zibethicus*): invasieve exoot, grote rat (25-40 cm) met kenmerkende lange afgeplatte staart (20-30 cm).

Muskusrat © Pixabay lapping

Bruine rat © Dluogs

Woelrat © Peter Trimming

Veldmuis (*Microtus arvalis*), knaagdieren, woelmuizen

Veldmuis © Dieter TD

Classificatie: zoogdieren, woelmuizen
Statuut: niet bedreigd

Lengte: 10-12 cm, staart slechts 3-4 cm

Gewicht: 25-30 g

Vachtkleur: korte, ruige lichtbruin, kleine oren, niet al te stompe snuit, korte behaarde staart, vrij dik lichaampje

Verspreidingsgebied: van Centraal-Europa tot Mongolië

Leefgebied: grassen en granen, bocagelandschap

Voeding: eet dagelijks haar gewicht in wortels, pissebedden, groenten, bloembollen, grassen en granen

Levenswijze: alleen (3 m van elkaar), zelden in kolonieverband in vertakte ondergrondse gallerijen tot 50 cm diep, kleine hoopjes gekauwde aarde met etensresten en uitwerpselen

Voortplanting: voorjaar tot herfst

Dracht: 19-21 dagen 5-6 jongen, 5-6 worpen per jaar!! Ogen openen na 7-11 dagen, 20 dagen gezoogd

Populatiepiek: na 3-4 jaar

Nest: nest van gras en bladeren in het hol

Volwassen leeftijd: 1 maand

Schadebeheer: verstoring, predatie, bodembewerking

De veldmuis kan verward worden met andere woelmuizen

- De aardmuis (*M. agrestis*): iets groter, donker bruingrijze, ruigere vacht met soms roomkleurige tint van flanken, nek en poten, de oren zijn ook aan de binnenzijde behaard en ze komt ook voor bij jonge boomplantages (knaagt boomschors) en in graslanden;
- de ondergrondse woelmuis (*M. subterraneus*): klein (7-10 cm) met donkergrijs tot bijna zwarte vacht, bedekte oorschelpen en heeft kortere achterpootjes met 5 i.p.v. 6 teentjes;
- de Noorse woelmuis (*M. oeconomus*): schemeractief, maakt een holletje in de grond maar nest boven de grond, heeft een donkerbruine rug en grijze buik, vrij lange staart, oren aan binnenkant licht behaard en is een goede zwemmer die nabij water en moerasgebieden voorkomt;
- de rosse woelmuis (*Myodes glareolus*): klein (8-12 cm) met langere staart (3,5-7 cm), roodbruin glanzende vacht en grotere oren en ogen, ze voedt zich ook met wortels en boomschors, naast zaden, vruchten en kruiden, maar is meer gebonden aan struikgewas en bossen.

Aardmuis © David Perez

Ondergrondse woelmuis © Teacoolish

Noorse woelmuis © Alan Schmierer.

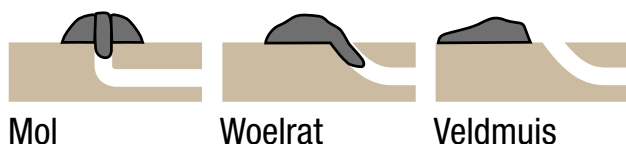
Rosse woelmuis © Peter Trimming

Aanwezigheid en schade

Geen van bovenvermelde soorten is opgenomen in de bijlagen van het Soortenbesluit, en is dus onderworpen aan het verbod op vangen en doden. Weliswaar is het belangrijk om met zekerheid vast te stellen dat men wel degelijk te maken heeft met veldmuizen of woelratten.

Aangezien beide soorten gangen maken, is de aanwezigheid van gaatjes, aardehoopjes en tunnelgangen het eerste wat men vaststelt. Ze beginnen ook vaak nabij hagen en beplantingen. Woelrat- en muizen steken immers niet graag open vlakten over, waar predatoren een goed zicht hebben.

De aardehoopjes van woelratten en -muizen zijn van molshopen te onderscheiden doordat de aarde die ze ophopen fijngekauwd is. Deze is dus fijn van structuur i.t.t. tot die van mollen, die ruwe aarde naar boven duwen met hun poten. Daarenboven vindt men in molshopen hetingangsgat in het midden van de hoop, waar dit bij woelmuizen- en ratten langs de zijkant is. De mol duwt immers de aarde centraal op zijn gang omhoog en kruipt voort, daar waar de woelmuis vanuit de ingang naar een kant verder graaft (zie figuur).

Tot slot zijn gaten van de veldmuis 2 cm diameter breed, waar de woelrat toch een diameter van 5 cm benut. Belangrijk om weten is dat woelratten ook gebruik maken van oude mollen gangen! Mollen kunnen dus de toegang voor woelratten bevoordelen, die deze gangen nadien zullen benutten.

Schade

Door hun snelle vermeerdering kan de populatie op een jaar tijd op haar maximum komen. Bij aantasting door veldmuis kan het rendement dalen van 40-60 %, bij woelrat kan dat zelfs oplopen tot 50-80 %. Men ziet dan ook duidelijk dat bepaalde planten minder aantrekkelijk zijn en nog overblijven, want ze worden minder gegeten. Bij woelratenaantasting worden ook de maaimeessen opvallend sneller versleten. Ook fruitbomen kunnen veel schade ondervinden. Veldmuizen beperken zich meestal tot de wortelhals, maar bij woelratten is een snelle tussenkomst noodzakelijk voor het behoud van de boomgaard.

Bestrijding

De bestrijding is niet efficiënt wanneer de populatie op haar hoogste punt is. Er zijn teveel individuen om een succesvol effect te genereren. Wacht tot de populatie door ziekte weer natuurlijk begint af te nemen en zet dan in op bestrijding.

De bestrijding begin je ook best in de winter, wanneer de soorten minder mobiel zijn en minder voedsel ter beschikking hebben. De verdere bestrijding in de zomer zal dan ook makkelijker gaan.

Predatoren bevoordelen

De bestrijding kan je deels laten doen door hun natuurlijke predatoren. Wanneer we te maken hebben met een open landschap, is het vooral zaak deze predatoren meer gelegenheid te geven hun prooiën te spotten.

Deze predatoren omvatten buizerd, valk, uil, wouw, vos, hermelijn, wezel, marter, das, reiger en de huiskat. Sommige predatoren zoals torenvalk en wezel specialiseren zich echt in woelmuizen.

Het voorzien van een uitkijkpost in de vorm van een 3-4 m hoge zitstok helpt vogelpredatoren in open gebieden. Voor marterachtigen kunnen houtstapels nestgelegenheid bieden, of nestkastjes voor wezel en hermelijn, maar met een klein gaatje van 1,5-2 cm om ratten buiten te houden. Ook het verwijderen van hagen of lage begroeiing kan helpen zodat predatoren een beter zicht hebben, maar kan ook ten koste gaan van het landschap.

Verstoring en beheer

Een andere methode om vestiging te ontmoedigen, is een intensiever beheer. Door het grasland te laten begrazen en betreding door koeien, of regelmatig maaien gaat men verstoring en vestiging tegenwerken.

Het ploegen vernietigt de eerste 25 cm aan gallerijen, maar niet de nesten van de woelratten die dieper ingegraven zijn. In Nederland bestrijdt men veldmuis ook door het onderwater zetten van graslandpercelen. Muizen die vluchten worden dan vaak opgewacht door predatoren.

Door de vegetatie afwezig of laag (5-6 cm) te houden kan men de woelratten en -muizen uithongeren in de winter, en tegelijk ook predatoren meer kansen bieden.

Ook de inrichting van landbouwpercelen kan helpen. Rotatie van de weidepercelen helpt. Weet ook dat luzerne en klaver de meest geliefde vegetatie is. Ze houden ook niet van wegen en open stukken rond de percelen remt hen ook af over te steken.

In de horticuultuur plant men ook wolfsmelk aan tegen bodemgravers, maar de plant is wel giftig. Er zijn ook allerlei geluiden in de handel, maar uit de ervaring blijkt hun effect maar tijdelijk door gewenning.

Barrières opzetten

Men kan het perceel rondom afrasteren met gaas. Dit dient wel tot 15-25 cm in de grond te gaan. De bovenrand plooit men best naar buiten, zodat ze er niet over kunnen klimmen. De verspreiding gebeurt meestal over de grond. Langs de afrastering voorziet men best een gladde goot, waar de muizen en ratten al zoekend dan in terechtkomen. Ze kunnen daar uitgevist worden, als predatoren ons niet voor zijn natuurlijk. Men controleert ook best dagelijks langs de randen op beginnende uitgravingen, die men moet toegooien, zodat ze 's anderendaags niet gewoon verder kunnen gaan graven. Nadeel van deze methode is vooral de kostprijs.

Met een stok kan je de richting van de gang bepalen © Valérie Vandenabeele

Supercat val © Valérie Vandenabeele

Mollenklem © Valérie Vandenabeele

Graaf een gat voor de val © Valérie Vandenabeele

Plaats de val © Valérie Vandenabeele

Vallen

Rattenvallen, mollenklemmen of guillotineval van Topcat werken, maar enige deskundigheid voor het plaatsen is aangeraden. Ze moeten nl. mooi in de galerij aansluiten. Verspreid ook geen eigen geur, maar draag neutrale handschoenen. De vallen dienen dagelijks gecontroleerd te worden.

Wie zich graag aan iets inventiever waagt, kan een emmerval maken. De emmer wordt in de grond gegraven. Aan de bovenrand wordt een los draaiende stok met lokstof (verse appel) bevestigd. De muizen springen dan op de lokstof en vallen in de emmer die met water gevuld is. Dit type val werd ook gecommmercialiseerd onder de naam REX in Centre de Michamps.

Daarnaast zijn ook lijmen mogelijk, hoewel die voor buitentoepassing niet het meest aangenaam zijn.

Chemische bestrijding

Vergassing met CO₂ behoort ook tot de mogelijkheden om de muizen in hun gangen te doden.

Tot slot, wanneer bovenvermelde natuurlijke bestrijdingsmethodes te wensen overlaten, zijn volgende chemische producten in de handel verkrijgbaar:

- Detia WM (of Arvalin Phos) voor bruine raten en woelratten, een gas die enkel professionelen mogen gebruiken;
- Super Caid Grains: granen die bloedstolling tegengaan voor veldmuizen;
- Protect Home SC: voor veldmuizen en rosse woelmuizen.

Ter informatie, voor bosmuizen zijn ook volgende producten in de handel:

- Dual Grain (Broma Kill, Grain BM 25);
- Rattolin Grains (Rattolin Grain B).

Het nadeel van anti-bloedstollingsstoffen (naast het niet-selectief zijn) is dat knaagdieren na enige tijd gaan beseffen dat de werkzame stof dodelijk is. Ze gaan de consumptie van die producten vermijden en de werking is dan ook maar tijdelijk.

Charter 'vergiftigd lokaas'

In het kader van de ondertekening van het charter tegen het moedwillig gebruik van vergiftigd lokaas (19/12/2017), vragen wij uw aandacht voor het omzichtig omgaan met het gebruik van vergif. Vergif is het minst selectieve bestrijdingsmiddel (zorg ook dat predatoren dan niet bij vergiftigde muizen/ratten kunnen) en de dood kan pijnlijk zijn. In Landeigenaar 78 publiceerden wij hierover reeds een artikel.

Zin in een tochtje op zee?

HUUR EEN BOOT - ZEEHONDEN SPOTTEN - WATERPRET
... OF BESTUUR ZELF EEN MOTORBOOT

Boulevard de Wielingen 80, 4506 JL CADZAND-BAD
TEL +32 58 23 14 75 - info@knokkeboat.be

www.knokkeboat.be

DE IDEALE TEAMBUILDING

Natuur

Soort in de kijker

Vale vleermuis (*Myotis myotis*)

Vale vleermuis © wikimedia - Gilles San Martin

Classificatie: zoogdieren, vleermuizen, gladneuzen

Statuut: Soortenbesluit categorie 3, habitatrictlijn bijlage IV, ernstig bedreigd

Lengte: 6,5 - 8 cm

Spanwijdte vleugels: 3,5 - 4,5 cm

Gewicht: 26 - 40 g

Uiterlijk: de grootste West-Europese vleermuissoort. Grijsbuine rugvacht en witgrijze onderzijde. Dikke, rozebruine snoet en oren.

Geluid: 38 kHz

Verspreidingsgebied: heel Europa behalve op de Britse eilanden, in de Baltische staten en in Scandinavië.

Leefgebied: in gebieden met geen of een korte bodemvegetatie zoals beuken- en naaldbossen, maar ook gemaaide hooilanden, kort gegraasde weilanden en net geoogste akkers. In het noorden van het leefgebied voornamelijk rond gebouwen.

Voeding: grotere insecten, maar ook mestkevers, meikevers, motten, kevers, spinnen, krekels...

Levenswijze: kort na zonsondergang.

Jachtwijze: laag bij de grond in open lichtbeboste gebieden.

Zomerverblijfplaats: stabiele temperatuur van ca. 30 °C is belangrijk. Zolders, maar ook nestkasten en holle bomen voor solitaire dieren.

Winterverblijfplaats: mergelgroeven, grotten en forten.

Winterslaap: oktober - april

Voortplanting: in de herfst. Pas seksueel actief na 2 jaar.

Draagtijd: begin juni

Vliegvlug: 3 weken

Levensverwachting: max. 28 jaar

Beheer: beperk lawaaihinder, renovatie, behoud van geschikte winter- en zomerverblijfplaatsen. Verdwijnen van oude beukenbossen en parkachtige landschappen is problematisch.

Links mannetje, rechts vrouwtje © Robert-Jan Asselbergs

Patrijs (*Perdix perdix*)

Classificatie: vogels, hoendervogels

Statuut: bijlagesoort vogelrichtlijn, kwetsbaar

Lengte: 29 - 31 cm

Spandwijdte: 45 - 48 cm

Gewicht: 225 - 475 g

Herkenning: oranjebruin "gezicht", grijze hals en borst met een bruine buikvlek in de vorm van een hoefijzer, een grijs, gestreept en gespikkeld verenkleed, dikke en korte snavel. Vrouwtjes hebben een kleinere buikvlek en dwarsbanden op de vleugeldekveren. Ze zijn ook valier van kleur.

Verspreidingsgebied: in het grootste deel van Europa, behalve in Scandinavië en op het Iberisch Schiereiland.

Leefgebied: kleinschalig open terrein met een afwisseling van akkers en weiland met open plekken, ruige dijken, slootranden, wegbermen, heggen en struweel. Nooit in bomen en zelden in een bosrand.

Levenswijze: standvogel: verblijft het hele jaar door in dezelfde streek.

Voeding: volwassen patrijzen eten voornamelijk plantaardig voedsel (zaden en kiemplanten van grassen, groeipunten van gras, klaver wintergraan...), daarentegen zijn de kuikens volledig afhankelijk van insecten.

Voortplanting: broedt van eind april tot eind mei. Grootte territorium afhankelijk van kwaliteit habitat: 1,35 - 4,2 ha per koppel.

Nest: broedt op de grond in dichte vegetatie (hoge grassen). Nest in een ondiep kuiltje bekleed met pluimen en grassprietjes. 13 tot 16 eieren.

Broedtijd: 23 - 25 dagen, nestvlieders en vliegvlug na 14 dagen.

Beheer: ruige overhokjes laten staan en het kruidenrijk houden van perceelranden door middel van een gefaseerd extensief maaibeheer, beperken van pesticiden en herbiciden.

Geelgors © Peter Van Hoey

Geelgors (*Emberiza citrinella*)

Classificatie: vogels, zangvogels

Statuut: bijlagesoort vogelrichtlijn, niet bedreigd

Lengte: 16 cm

Spanwijdte: 15 - 22 g

Gewicht: 30 g

Herkenning: goudgele onderzijde en kop, rosbruine borst, flanken en stuit, witte buitenste staartpenen. Musachtige bouw met lange staart.

Verspreidingsgebied: heel Europa, minder langs de zuidrand van Europa (door gebergte).

Leefgebied: open akkers met sterke afwisseling van graslanden, houtwallen, singels en bosjes, heide met opslag, hoogveen met opslag, drogere zandgronden. Gebruikt hogere (solitaire) bomen als zangpost.

Levenswijze: voornamelijk in eigen land en vormen wintergroepen op voedselrijke plekken, enkel Noord-Europese populaties trekken door naar warmere oorden.

Voeding: voornamelijk zaden (voorkeur voor tarwe en haver boven gerst), maar ook zaden van bomen (spar, den, beuk, druif...). Tijdens broedtijd ook ongewervelden en insecten.

Voortplanting: half april tot begin augustus

Nest: broedt op de grond, in struiken of in jonge bomen waar veel insecten en zaden aanwezig zijn.

3 - 6 eieren.

Broedtijd: 11 - 14 dagen, 2 tot 3 broedsels per jaar, vliegvlug na 10 - 14 dagen.

Beheer: behoud van kleinschalige akkerbouw, herstel van houtwallen met een kruidenlaag en dichte lage struiken. In de winter zijn kruidenrijke overhoekjes en stoppelakkers noodzakelijk voor de overleving.

Invasieve exoot

Waterwaaier © Leslie J. Mehrhoff, University of Connecticut

Waterwaaier (*Cabomba caroliniana*)

Status ISEAIA: alert lijst

Oorsprong: Noord- en Zuid-Amerika

Beschrijving: een heldergroene wortelende waterplant, bevindt zich in stilstaand en stromend water, licht zuur tot alkalisch water, (vertakte) stengels tot 2 m lang. Vlakke schildervormige bladschijf met fijnverdeelde bladeren, witte okselstandige bloempjes in herfst en lente.

Ecologische impact: afname biodiversiteit doordat de soort via dichte, langlevende, aaneengesloten vegetatie de structuur van ecosystemen kan wijzigen en in concurrentie kan gaan met inheemse soorten. Pollen kunnen tot allergische reacties leiden.

Hoe bestrijden: maaien vermijden want door fragmentatie vermeerdert de waterwaaier zich. Voorkeur voor handmatig verwijderen bij bereikbare waterlopen, machinale technieken enkel bij grote populaties. Nauwgezette opvolging en handmatige nazorg gedurende enkele jaren is een vereiste.

Moeskoppen of naharken

2 onbekende termen voor de meeste nieuwe generatielingen. Afgelopen zomer kwam er echter een artikel in het Nieuwsblad die de termen ophaalde. Een boer uit Kaprijke was het slachtoffer geworden van vanden die een deel van zijn aardapperloogst (100 m²) stalen: moeskoppen. Dit fenomeen was vroeger in het burgerlijk wetboek beschreven en werd minder zwaar geacht dan een andere diefstal. De term werd intussen afgeschaft en vervangen door de GAS-boete. Naharken bestaat wel nog in het Veldwetboek en komt neer op het oprapen van oogstresten, in principe na akkoord van de landbouwer. De oogstresten laten liggen, heeft dan weer een positief effect op akkerwild.

Een toekomst in waternood

Uit een rapport van het World Resources Institute (WRI) blijkt dat een kwart van de wereldbevolking op het punt staat om zonder water te vallen. In hun ranglijst riskeren de eerste 17 landen extreem hoge waterstress. Met een 23e plaats zit België in de categorie 'hoge waterstress'. "Waterstress is de grootste crisis waar niemand over praat", zegt Andrew Steer, CEO van het WRI. "De gevolgen zijn duidelijk zichtbaar in de vorm van voedselonzekeheid, conflicten, migratie en financiële instabiliteit. De nieuwe generatie van oplossingen worden niet snel genoeg geïmplementeerd. Deze onkunde om te handelen zal een zware kost betekenen voor mensenlevens en hun kostwinning." Er is evenwel hoop: het WRI houdt geen rekening met maatregelen die landen kunnen nemen zoals recyclage van water. "En toch zijn we niet voorbereid op lange droogteperiodes", zegt Marijke Huysmans, professor in grondwaterhydrologie aan de VUB. We moeten nog veel zwaarder inzetten op de opvang van regenwater, zowel individueel als op veel grotere schaal."

Bron: Belga, <https://www.wri.org>

Industriële complexen
KMO-gebouwen
Logistieke ruimtes
Winkelcomplexen
Kantoren
Zwembaden

www.willynaessens.be

Eerste succesvolle hamsters

In uitvoering van het soortenbeschermingsprogramma van de hamster, dat in 2015 vastgesteld werd, zijn de eerste resultaten vandaag zichtbaar. Eigenaars, landbouwers, jagers... zetten zich in om in Widoëe verschillende percelen akkerland hamstervriendelijk in te richten. Intussen werden al 2 groepen hamsters uitgezet, wat het totaal op 43 hamster moet brengen. En deze zomer spotten enkele camera's reeds de eerste jongen. Een eerste succes alvast! Het lokale regionaal landschap testte er deze zomer ook een zogenaamde arenstripper uit. Deze dorser slaat de tarwekorrels uit de aren en laat het stro en de halm zelf staan. Op die manier blijft deze letterlijk overeind als dekking voor de hamsters.

Landbouwbedrijf verdwijnt in nieuwe vennootschapswetgeving

Van de oude 17 vennootschappen blijven er in de toekomst nog 4 bestaan: de besloten vennootschap (bv), de coöperatieve vennootschap (cv), de naamloze vennootschap (nv) en de maatschap. Deze laatste wordt nog eens onderverdeeld in de vennootschap onder firma (vof) en commanditaire vennootschap (commv). De vroegere landbouwvennootschap (lv) sluit het best aan bij deze laatsten. De lv had altijd verschillende voordelen die op maat van een landbouwbedrijf waren uitgewerkt, zoals de keuze voor toepassing van de personenbelasting of vennootschapsbelasting en een eenvoudige pachtoverdracht. Op vraag van de landbouwsector heeft minister Geens

deze voordelen ook overgeheveld in de nieuwe wetgeving, maar daartoe moet de onderneming erkend worden als landbouwonderneming (lo). De vennootschap wordt dan een voflo, commvlo, bvlo of cvlo. Voor de erkenning mag het doel enkel een landbouwactiviteit zijn waarbij beherende vennoten minstens 50% tijd besteden aan en inkomsten halen uit de landbouwuittasting, alle vennoten moeten natuurlijke personen zijn en er is een wettelijk voorkeepsrecht op aandelen voor beherende vennoten of de zaakvoerder. Landbouwbedrijven krijgen tot 31 december 2023 om hun bedrijf om te vormen.
Bron: Nieuwsbrief SBB, VILT

Marlex is meer dan een klassiek advocatenkantoor. Wij zijn Legal Architects, een partner voor ondernemingen met gezonde ambitie.

Ons team is multidisciplinair samengesteld waarbij eenieder over zijn/haar eigen expertise beschikt.

Het team 'Omgeving' binnen Marlex begeleidt u bij de complexe materie van het omgevingsrecht:

- Bodem en materialen
- Overheidsopdrachten en -contracten
- Agrarisch recht & pacht
- Handhaving
- Onteigeningen
- Hernieuwbare energie

Dankzij onze multidisciplinaire samenwerking binnen het kantoor, hebben we ook expertise in de fiscale en burgerrechtelijke aspecten van deze domeinen.

www.marlex.be

Dirk Martensstraat 23 - 8200 Brugge - Tel.: 050/83 20 38
Fax: 050/83 20 36 - advocatenkantoor@marlex.be

verbist

advocatuur

Uw onafhankelijke juridische partner in de
bescherming van uw eigendomsrecht

© Bögert - Hagevenne

www.verbistadvocatuur.be
info@verbistadvocatuur.be
03 288 11 56